

Titel:

Langestraat 85-87, Brugge. Uitbreiding bestaande kantoor en woning

Deel 2: Verslag van Resultaten

Project

Uitbreiding bestaande kantoor en woning
Langestraat 85-87, B-8000 Brugge

Opdrachtgever

Advocatenkantoor Lorenzetti bvba
Langestraat 87, B-8000 Brugge

Uitvoerders

Frederik Roelens
Dieter Verwerft

Inhoudstabel:

0. Privacy Fiche

Verslag van resultaten

I. Beschrijvend gedeelte

1. Administratieve gegevens
2. Aanleiding
3. Historisch-archeologische voorkennis
4. Onderzoeksopdracht
 - 4.1 Vraagstelling m.b.t. het onderzochte gebied
 - 4.2 Randvoorwaarden
 - 4.3 Beschrijving van de geplande werken en bodemingrepen
5. Beschrijving van de werkwijze en strategie van het vooronderzoek

II. Beoordeling

1. Fysisch-geografische situering
2. Historisch-cartografische situering
 - 2.1 algemeen: het ontstaan van Brugge
 - 2.2 historische situering van het projectgebied
3. Archeologische voorkennis
4. Gaafheid van het terrein: verstoringen
5. Synthese
6. Afweging noodzaak verder onderzoek
 - 6.1 Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering
 - 6.2 Kader exploitatie potentieel tot kennisvermeerdering
7. Samenvatting
8. Bibliografie
9. Bijlagen

I. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1. Administratieve gegevens:

Projectcode bureauonderzoek:	2019 E87
Naam aanvrager:	Frederik Roelens
Erkennings nummer:	OE/ERK/Archeoloog/2016/00105
Naam site:	Langestraat 85-87, Brugge: Code: BR19LA

Initiatiefnemer en zakelijkrechthouder: Advocatenkantoor Lorenzetti bvba, Langestraat 87, B-8000 Brugge

Uitvoerder: AardeWerk, Raakvlak Archeologisch Onderzoek

Auteurs: Frederik Roelens en Dieter Verwerft

Wetenschappelijke begeleiding: niet van toepassing

Bewaring en beheer van de geregistreerde data, vondsten en stalen: Onroerend Erfgoeddepot De Pakhuizen (Raakvlak), Komvest 45, 8000 Brugge

Locatie/vindplaats: West-Vlaanderen, B-8000 Brugge, Langestraat 85-87

Bounding box ((Polygon (70836.52577526263485197 211803.81317998431040905, 70813.70057307140086778 211828.20551318468642421, 70812.71748516615480185 211829.25606790694291703, 70815.20519018132472411 211832.46663167592487298, 70817.03214875033881981 211834.82261576259043068, 70824.51989453853457235 211828.4850185695104301, 70834.91192616443731822 211819.69719792623072863, 70842.85373434024222661 211812.97943057373049669, 70839.483539263062994 211809.44371422822587192, 70840.88006221722753253 211807.99505173982470296, 70836.52577526263485197 211803.81317998431040905))

Kadaster: Brugge, afdeling 1, sectie A, perceelsnummer 333p en 333n (zie Plan 2)

Naam site: Langestraat 85-87, 8000 Brugge

Relevante termen thesauri Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek

Periode: mei 2019

Archeologische verwachting: matige verwachting voor archeologische sporen en structuren vanaf de late middeleeuwen

Aanleiding van het onderzoek: geplande bodemingrepen: isoleren en plaatsen van nieuwe vloer, plaatsen regenwaterputten

AardeWerk, Raakvlak Archeologisch Onderzoek

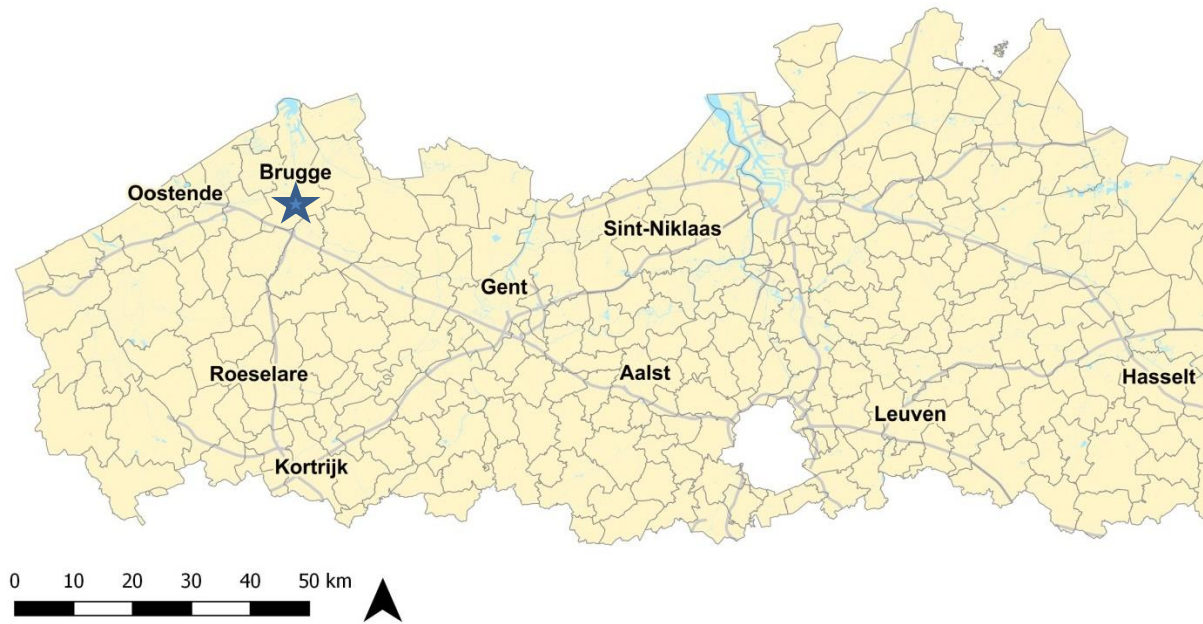
Komvest 45

8000 Brugge

T +32 [0]50 44 50 43

E frederik.roelens@brugge.be

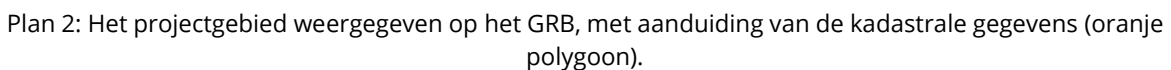
© AardeWerk-Raakvlak Archeologisch Onderzoek. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Raakvlak.

Figuur 1: Het projectgebied gesitueerd t.o.v. Vlaanderen (blauwe ster)

Plan 1: Het projectgebied weergegeven op de topografische kaart (oranje polygoon)

Deze archeologienota kadert in een geplande omgevingsvergunningsaanvraag. De bouwheer plant om het huidige advocatenkantoor, gelegen Langestraat 87 te Brugge, uit te breiden met het aanpalende pand. Hierbij zijn meerdere bodemingrepen gepland. Het ontwerp is van de hand van architectenbureau Claire Van Biervliet bvba.

Het projectgebied bevindt zich in een vastgestelde archeologische zone, de historische stadskern van Brugge. Aangezien de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300m² of meer bedraagt, is een archeologisch vooronderzoek verplicht volgens het Onroerenderfgoeddecreet van 2015. Op deze basis wordt een archeologienota zonder ingreep in de bodem opgesteld. De opmaak van deze nota gebeurt conform *de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en*

rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen, versie 4.0 (2019) en de door het Agentschap Onroerend Erfgoed verspreide bijkomende richtlijnen i.v.m. het opstellen van archeologienota's.

3. Archeologische voorkennis

Het plangebied bevindt zich binnen de tweede Brugse omwalling (1297-1299), langsheen de huidige Langestraat. De Langestraat is één van de oudste en belangrijkste verkeerswegen en gaat wellicht terug op de Romeinse as Oudenburg-Aardenburg.

Het plangebied is aantoonbaar bebouwd vanaf de 16de eeuw. In de ruime omgeving zijn verschillende archeologische vindplaatsen gekend. Voor een meer uitgebreide archeologische situering, wordt verwezen naar het bewuste hoofdstuk (*II.3. Archeologische situering*)

4. Onderzoeksopdracht

4.1 Vraagstelling m.b.t. het onderzochte gebied

De bedoeling van dit bureauonderzoek is om tot een waardering van het archeologisch potentieel binnen het projectgebied te komen. Op basis van verscheidene bronnen, zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, de topografie, de geomorfologie, het bodemgebruik, de vegetatie en de historische ingrepen wordt getracht hierover een uitspraak te doen.

Hierbij kunnen volgende onderzoeksvragen gesteld worden:

- wat is de landschapshistoriek van het terrein?
- hoe is het terrein gebruikt geweest?
- speelde het terrein een belangrijke rol in de ontwikkeling van Brugge?
- welke impact hebben de voorziene werken op de bodem?
- wat zijn de karakteristieken van deze site(s)?
- wat is de bewaringstoestand van deze site(s)?
- hoe verhoudt deze site zich tot het landschap?
- wat is de waarde van deze site(s)?
- is de bodemopbouw intact , gedeeltelijk of volledig verstoord?
- wat betekent dit voor het archeologisch potentieel van het terrein?

4.2 Randvoorwaarden

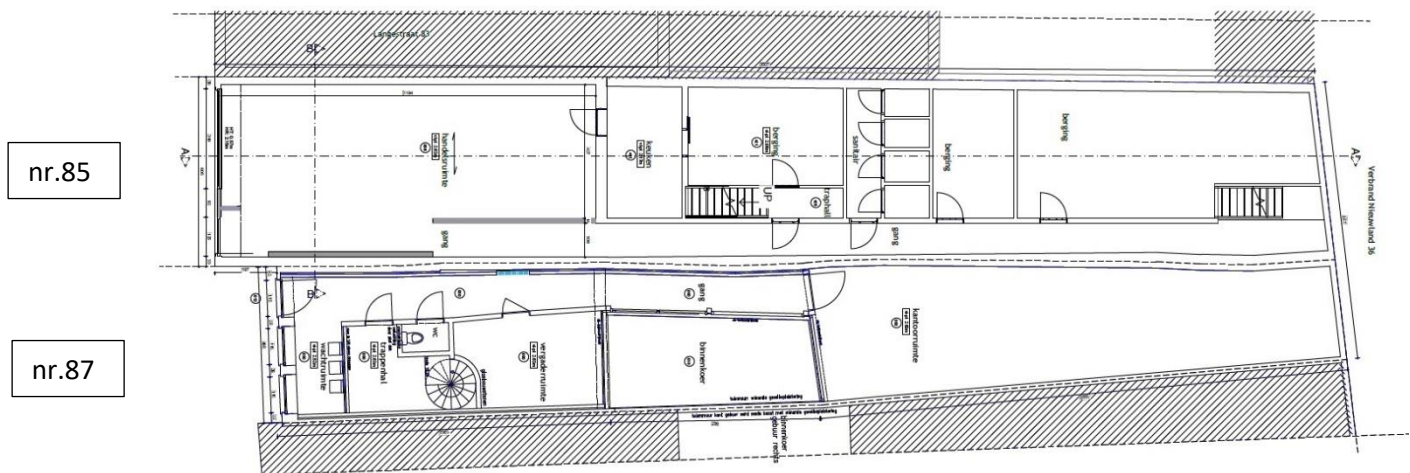
N.v.t.

Zoals hierboven beschreven wil de bouwheer het bestaande advocatenkantoor met achteringerlegen woning (Langestraat 87) uitbreiden met het aanpalende pand (Langestraat 85). Hoewel het plangebied twee panden omvat beperken de bodemingrepen zich tot het perceel Langestraat 85. De werken in het pand Langestraat 87, zoals het maken van een doorgang tussen beide panden of het plaatsen van nieuwe binnendeuren/stijlwanden, hebben geen impact op de ondergrond.

De achterliggende ruimtes op het gelijkvloers zijn duidelijk 20ste-eeuwse aanbouwen, zoals een keuken (F3) en een ruime berging (F4).

- Het renoveren van het pand Langestraat 85

Het pand Langestraat wordt grondig gerenoveerd. Hierbij worden verschillende binnenmuren en stijlwallen verwijderd. Op figuur 2b worden alle te slopen muren weergegeven in het groen. De bijhorende bodemingrepen zijn beperkt.

Figuur 2a: bestaande toestand

F1

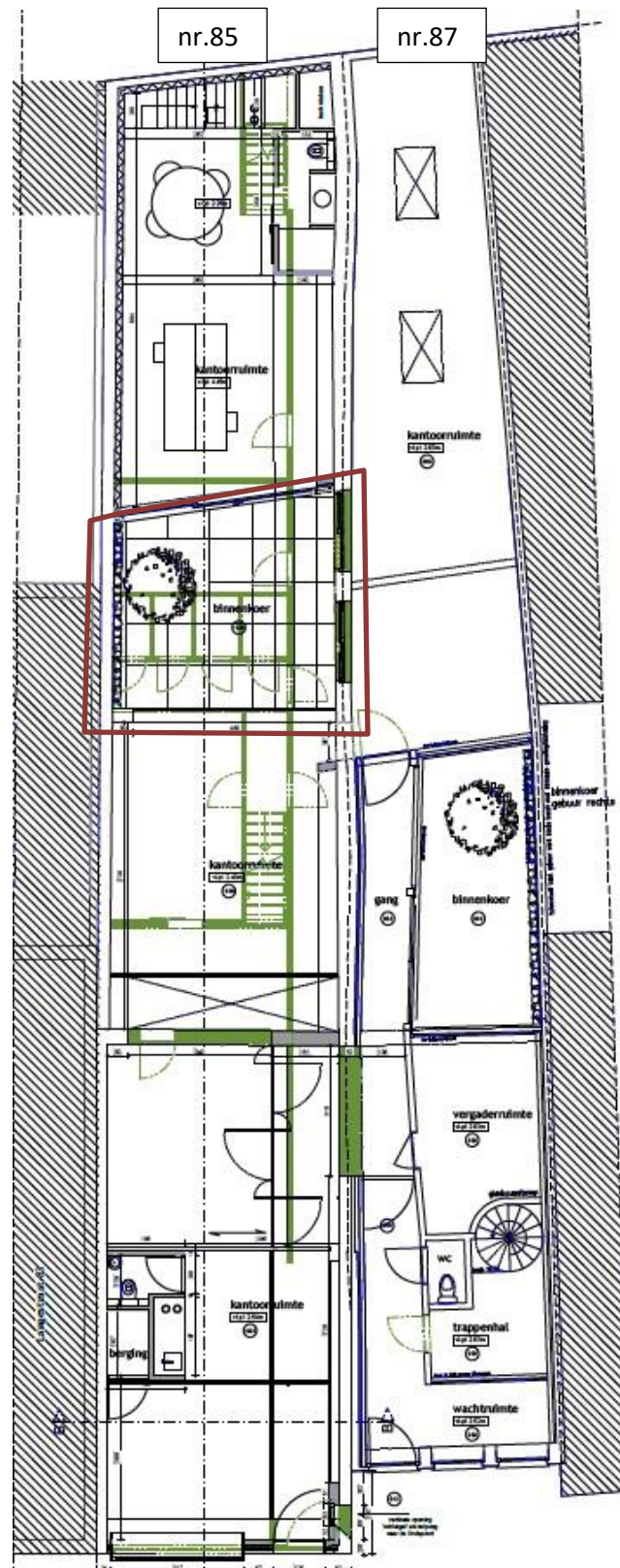
F2 zicht op huidige toestand Langestraat 85: nieuwe nutsleidingen in smalle doorgang en tegelvloer bovenop bestaande vloer; aanwezige niveauverschillen

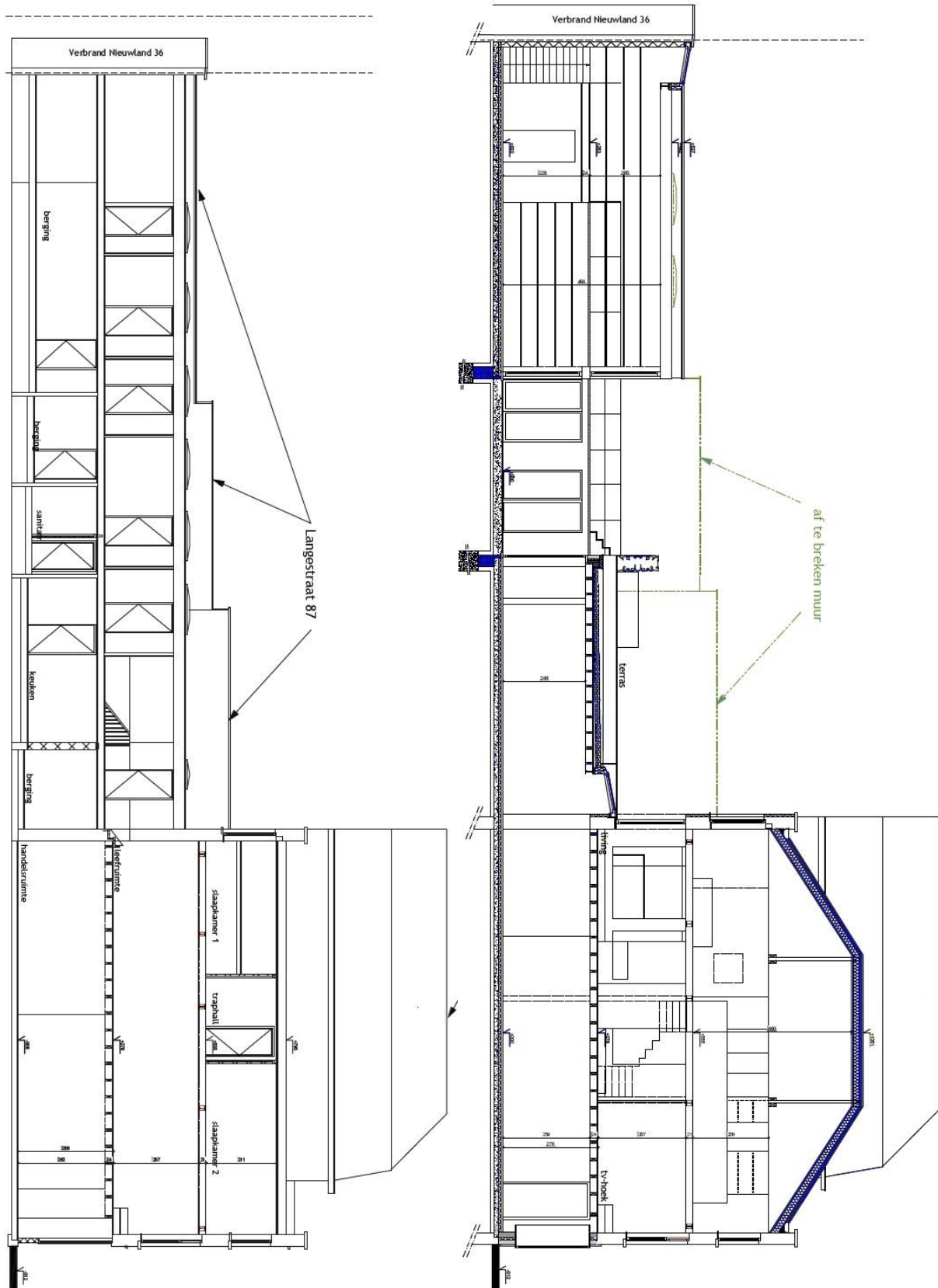
F3

F4

Figuur 2b: ontworpen toestand met aanduiding van te slopen volumes (groene lijnen) en nieuwe patio (rode polygoon)(bron: Claire Van Biervliet bvba)

Figuur 3a-b: snedes BT en NT (bron: Claire Van Biervliet bvba)

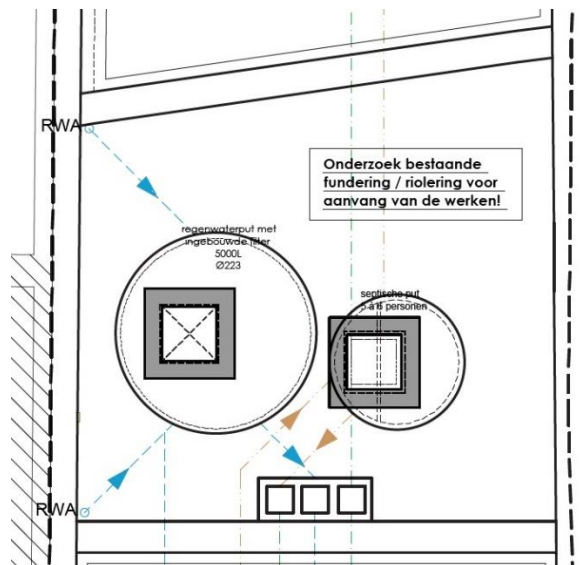
De werken met de grootste impact zijn het vernieuwen van de vloeropbouw. Voor een nieuwe vloeropbouw wordt doorgaans een uitgraving voorzien van 30 cm t.o.v. de huidige vloer. Hierboven wordt een buffer van 10cm gerekend.

Het niveau van de huidige vloeropbouw in de woning nr. 85 verschilt sterk van ruimte tot ruimte. Zoals op het grondplan bestaande toestand te zien is, varieert deze van 8 cm onder de nulpas (handelsruimte), 11 cm boven de nulpas (keuken), tot 21 cm boven de nulpas (berging)(zie bijlage: GP bestaande toestand). Bedoeling is om de nieuwe vloerpas te laten samenvallen met de vloerpas van woning 87. In de praktijk bedraagt de maximale verticale impact hier dus $30\text{ cm} + 10\text{ cm} - 8\text{ cm} = 32\text{ cm}$. De footprint bedraagt 75m^2 (straatzijde tot aan patio) + 35m^2 (zone na de patio) = 110m^2 .

- De werkzaamheden voor en in de patio/binnenkoer (rode polygoon op figuur 2b) :

Ongeveer halverwege het pand wordt een nieuwe patio gerealiseerd. Om het geheel te dragen worden klassieke funderingssleuven gegraven van circa 60 cm breed en 1 meter diep (figuur 3b).

In deze binnenkoer worden eveneens een septische put en een regenwaterput geïnstalleerd (figuur 4). Voor de aanleg van beide putten wordt een rechthoekige zone van circa 7 m^2 afgegraven tot op een diepte van circa 2m t.o.v. het maaiveld. De resterende bodemingrepen omvatten diverse rioleringsleidingen en afvoeren van kleine diameters. De te verwachten verstoring bij deze werkzaamheden is vrij beperkt.

Figuur 4: detail van nieuwe regenwaterput en septiek (bron: Claire Van Biervliet bvba)

In deel 2, 'Beoordeling' wordt verder nagegaan in welke mate de hierboven opgesomde bodemingrepen een bedreiging vormen voor het potentieel aanwezige archeologische erfgoed en welke verdere stappen al dan niet genomen moeten worden.

Plan 22: synthesekaart met aanduiding van de geplande bodemingrepen.

5. Beschrijving van de werkwijze en strategie van het vooronderzoek

Deze archeologienota bestaat in eerste instantie uit een bureaustudie (vooronderzoek zonder ingreep in de bodem). Hierin is de aard van de werken afgewogen ten opzichte van de beschikbare kennis van het projectgebied op landschappelijk, bodemkundig, historisch-cartografisch en archeologisch vlak om zo een onderbouwde inschatting te kunnen maken van het archeologisch potentieel van het projectgebied.

Het bureauonderzoek werd uitgevoerd door een erkend archeoloog van AardeWerk. De nota werd opgemaakt op een PC met Office-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving (QGis). In dit softwarepakket werden de digitale ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van de WMS-lagen en/of de shapefiles die ter beschikking gesteld worden door de Vlaamse overheid via www.geopunt.be, www.dov.vlaanderen.be, geo.onroerenderfgoed.be en de website van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI). Indien mogelijk werd de archeologische informatie aangevuld en/of gecorrigeerd met gegevens uit het archief van Raakvlak en/of van de voormalige Stadsarcheologische dienst van Brugge.

Aansluitend werden een aantal referentiewerken geraadpleegd in diverse bibliotheken. Het gaat om *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge* (Hillewaert en Ryckaert, 2019), *Stedenatlas van Brugge* (Ryckaert, 1991) en *De huizen te Brugge* (Devliegheer, 1975). De overige geraadpleegde artikels en documenten zijn weergegeven in de bibliografie.

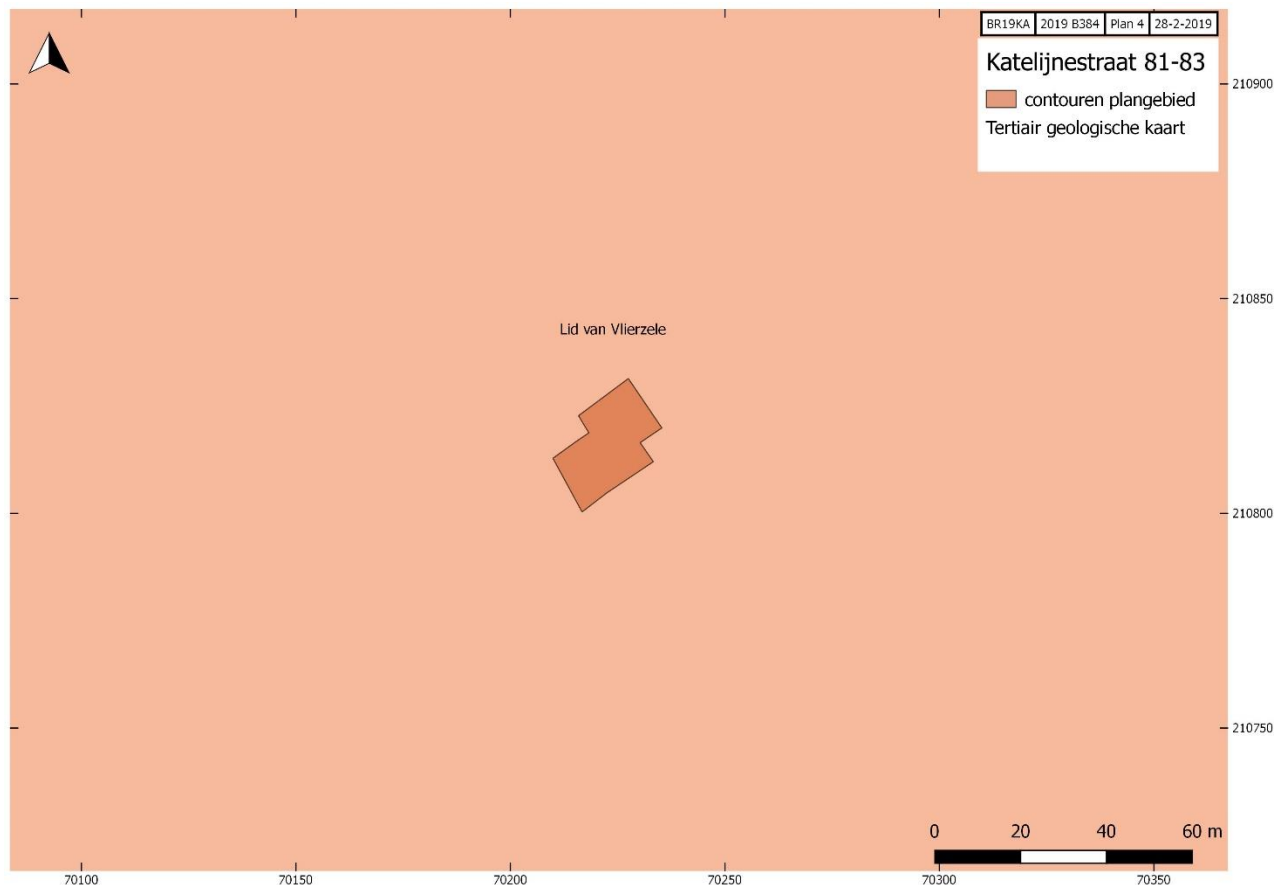
De eventuele inbreng van een bijkomend wetenschappelijk comité was gezien de aard en omvang van dit project niet noodzakelijk.

Tenslotte willen we Nikki Schotte (architectenbureau Claire Van Biervliet) bedanken voor het aanleveren van allerhande informatie en plannen.

II. Beoordeling

Het doel van dit hoofdstuk is om een beoordeling te maken van het projectterrein op basis van gekende landschappelijke, historische, cartografische en archeologische informatie. Vervolgens wordt gekeken in welke mate het terrein nog voldoende intact is.

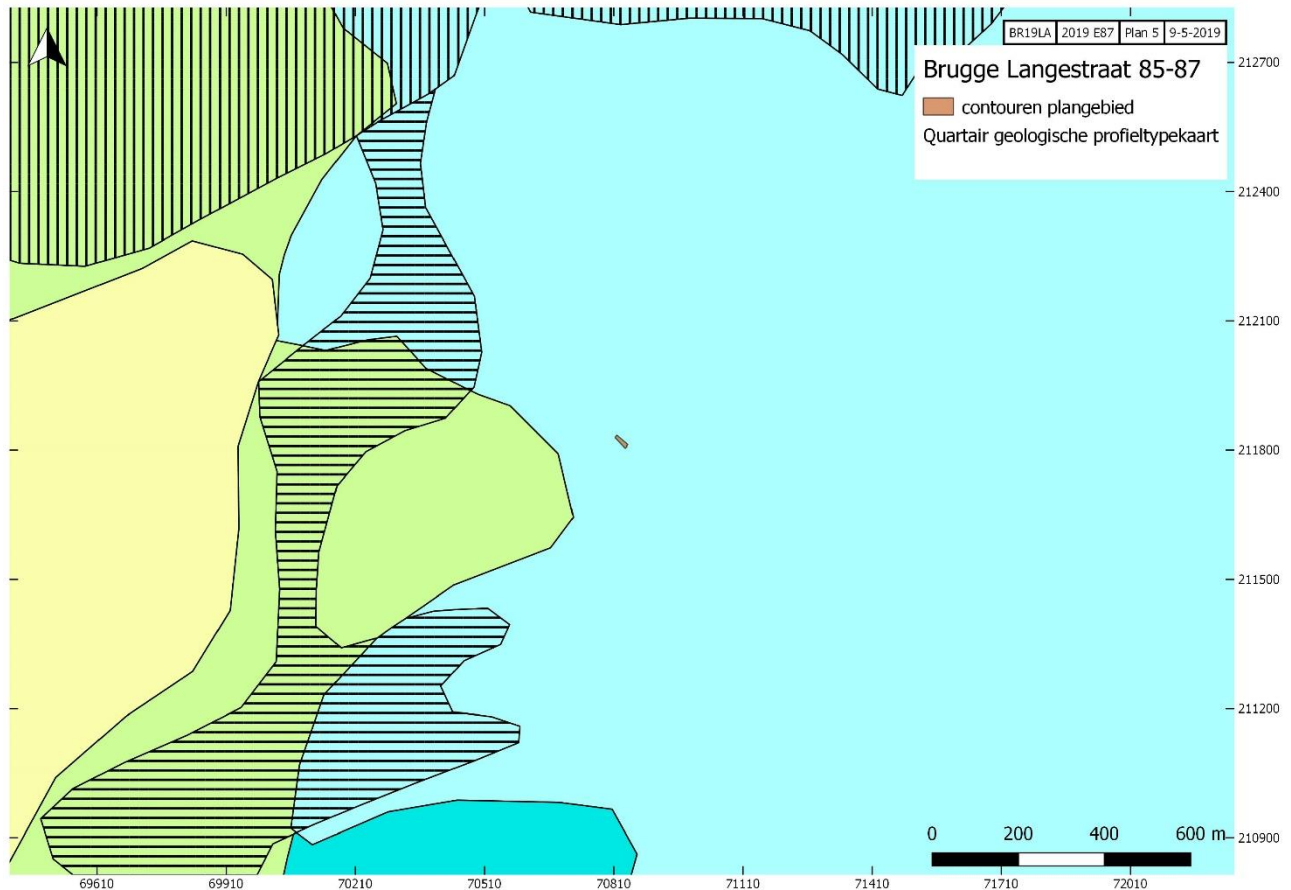
1 Fysisch-geografische situering

Plan 4: het projectgebied op de tertiair geologische kaart (oranje polygoon)

Tertiair geologisch behoort de omgeving van het projectgebied tot de Formatie van Gentbrugge (Ge). Op basis van de Databank Ondergrond Vlaanderen wordt binnen het plangebied het tertiair substraat gevormd door het lid van Vlierzele (GeVI)(Plan 4). Het betreft groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, met plaatselijk dunne zandsteenbankjes. Deze zanden werden afgezet in een epicontinentale zee.

Op de quartair geologische kaart 1/200.000 (Plan 5) wordt het plangebied in het blauw weergegeven en behoort het integraal tot het type 13: Er zijn geen Holocene of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie vastgesteld (figuur 5).

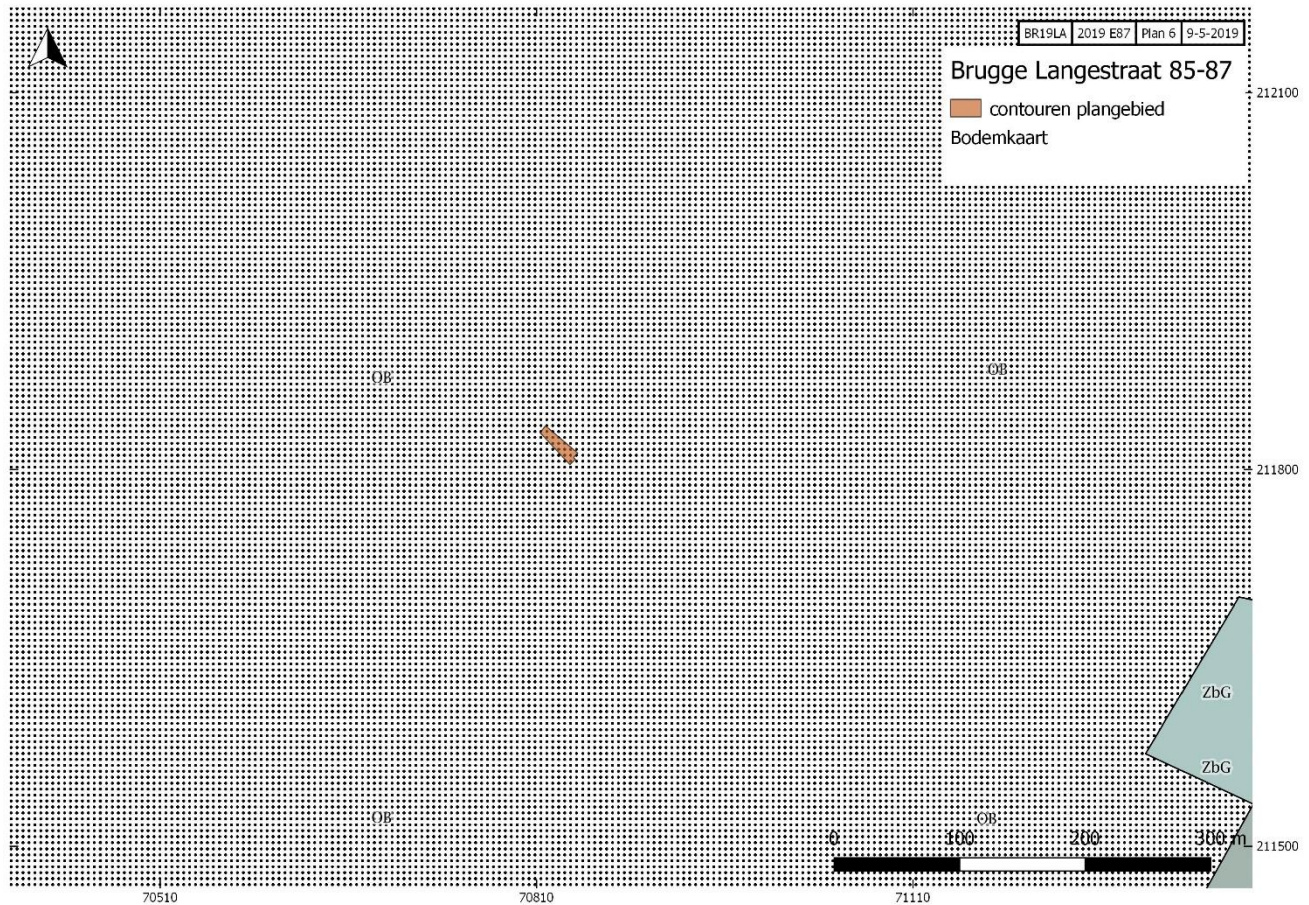
Plan 5: het projectgebied op de Quartair geologische kaart (oranje polygoon)

13	
ELPw en/of HQ *	* De karteereenheid is mogelijk afwezig. ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.
FLPw	HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.
GLPe	FLPw Fluviale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).
	GLPe Getijdenafzettingen (marine en estuariene) van het Eemiaan (Laat-Pleistoceen).

Figuur 5: uittreksel uit legende overzichtskaart quartairgeologie Vlaanderen (bron: DOV)

Op de bodemkaart is het onderzoeksgebied aangeduid als bodemtype 'OB' (Plan 6). Deze afkorting wil zeggen 'bebouwde zone'. De hele binnenstad van Brugge is op deze wijze aangeduid. Welk bodemtype zich er precies bevindt in het onderzoeksgebied is niet bekend. In de ruimere omgeving

zijn de meeste gronden gekarteerd als ZbG, ZcG en ZdG. Enkele enclaves van lemig zand met dezelfde drainage en bodemontwikkelingspatroon kunnen eveneens gevonden worden. De bodemontwikkelingsklasse "G" overkoepelt de profielontwikkelingssymbolen "b", "g" en "h". Het gebruik van een klasse in plaats van één enkel symbool is omwille van de grote variabiliteit kenmerkend voor de dekzandrug ter hoogte van Brugge (pers.commentaar Jari Mikkelsen, bodemkundige).

Plan 6: het projectgebied weergegeven op de bodemkaart (oranje polygoon)

Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid van het terrein niet gekarteerd. In de ruime omgeving zijn enkele percelen gekarteerd als 'verwaarloosbaar of weinig erosiegevoelig' (groene kleur). Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m draagt weinig bij; eventuele hoogteverschillen zijn weinig uitgesproken en worden gemaskeerd door de huidige bebouwing. Beide kaarten zijn verder opgenomen in de bijlage (Plannen 20 en 21 in bijlage).

2. Historisch-cartografische situering

Dit overzicht is grotendeels gebaseerd op de publicatie *Op het Raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge* (Hillewaert en Ryckaert, 2019).

Prehistorie

De oudste sporen op het huidig grondgebied van Brugge dateren uit het einde van de oude steentijd, meer bepaald uit het Allerød (11.950 - 10.760 v.Chr.)(Van Acker, 1986, p.96). Menselijke aanwezigheid (van het type Federmesser-cultuur) werd o.a. vastgesteld in Steenbrugge en Rijckevelde. Het gaat om een kleine groep jagers-verzamelaars die kortstondig verbleven op deze locaties.

De middensteentijd (ca. 10.000 - 5.000 v.Chr.) wordt gekenmerkt door een opwarming van het klimaat. Jagers-verzamelaars vestigen zich in deze periode op de hogere dekzandruggen, zoals bijvoorbeeld op de helling van de dekzandrug ten noorden van de Assebroekse Meersen en op de rug die de Meersen scheidt (Soers, 1987, p.33-35).

De evolutie van jagers-verzamelaars naar sedentaire boeren, die zelf voedsel produceren en dieren domesticeren, vindt plaats rond ca. 5000 v.Chr. In de omgeving van Brugge ontbreken (voorlopig) sporen uit de vroege nieuwe steentijd (Hillewaert et al, 2001, p.22). Vondsten uit deze periode komen voor als residueel materiaal, m.a.w. oudere vondsten in jongere contexten. De gepolijste bijlen die de voorbije decennia op het grondgebied van Brugge aangetroffen zijn, zijn ruim te situeren in de midden of late nieuwe steentijd en het begin van de vroege bronstijd (Hollevoet en Hillewaert, 1997/1998, p.193). Bewoningssporen *in situ* werden bijvoorbeeld aangetroffen in Sint-Michiels (Brugge).

Enkele vondsten uit de binnenstad dateren uit het einde van de nieuwe steentijd (ca. 2000 v.Chr.). Een klokbeker en een vuursteenafslag werden aangetroffen op de rand van een natuurlijke depressie, opgevuld met veen. Deze situeerde zich ter hoogte van de Willemstraat (De Witte, 1992, p.33-45). Fragmenten van een tweede klokbeker werden aangetroffen ter hoogte van de Boeveriepoort (Hillewaert et al, 2001, p.26). Vermoedelijk leefde de klokbekercultuur in onze streken door tot ca. 1800 v.Chr.

Door de afnemende snelheid van de zeespiegelstijging is de volledige kustvlakte rond ca. 1000 v.Chr. geëvolueerd tot een veenlandschap. Het onderzoek van de voorbije decennia heeft heel wat informatie opgeleverd over de grafcultus uit de bronstijd. Op het grondgebied van Brugge zijn diverse voorbeelden van circulaire grafheuvels gekend. Nederzettingssporen uit deze periode daarentegen komen slechts zeer beperkt voor. Er kan verwezen worden naar sporen, aangetroffen in Sint-Andries: site Refuge en site Kosterijstraat (Hillewaert, 2003, p.264).

Tijdens de ijzertijd, vanaf ca. 800 v.Chr. wordt de kustvlakte gekenmerkt door erosie en een sterke uitbreiding van het net van getijdengeulen. Zgn. La Tène-aardewerk werd aangetroffen bij werken aan een huizenblok tussen het Biskajerplein, de Wijnzakstraat en het Sint-Jansplein (Hillewaert, 1995b; Hillewaert 1996). Gelijkaardig aardewerk werd ook aangetroffen op de eerder vermelde site Refuge.

Romeinse periode

Gezien de locatie van het projectgebied in de historische binnenstad van Brugge, werd ervoor geopteerd om in dit overzicht enkel de belangrijkste Romeinse vondsten/vindplaatsen in het centrum van de stad te belichten.

Eerst en vooral dient gefocust te worden op het Romeinse wegennet en het verloop hiervan binnen de begrenzing van de binnenstad (Hollevoet, 2011a, p.42-45). Het is algemeen bekend dat de Steenstraat een aftakking is van de baan Cassel – Doornik. Deze weg vertrekt vanuit Steenvoorde en loopt over Poperinge en Werken (gem. Kortemark) tot Brugge. Hier sluit de weg ten westen van de Smedenpoort aan op de Zandstraat. Hoe de weg vanaf de Smedenpoort precies verloopt, blijft nog steeds onderwerp van vele discussies¹ (Ryckaert, 1991, p.23). In elk geval zal de omgeving van de Zilverstraat doorkruist zijn, waarna de weg de huidige Markt dwarste en verder liep richting Burg. In deze zone moet zich een brug bevonden hebben, die de oversteek over de Reie mogelijk moest maken. Het verdere verloop is opnieuw onduidelijk. Mogelijk liep de weg ter hoogte van de Langestraat verder om het grondgebied Brugge via de Kruispoort te verlaten.

Hoewel de site Fort Lapin zich strikt genomen niet binnen de binnenstad bevindt, wordt het -gezien het belang van de nederzetting- toch kort vermeld (Hollevoet, 1991b, p.46-50). Op het einde van de 19de eeuw werden n.a.v. de uitbouw van een nieuwe Brugse haven (het huidig Groot Handelsdok) verschillende Romeinse vondsten aangetroffen. De vele vondsten wijzen erop dat deze uitgestrekte site één van de belangrijkste sites uit de kuststreek was. In de onmiddellijke omgeving van deze site werden in de 19de eeuw ook restanten van Romeinse vaartuigen aangetroffen. Voor meer informatie kan verwezen worden naar *Een nieuwe kijk op de boot van Brugge* (Vlierman 2011, p.49), gepubliceerd in *Op het Raakvlak van twee landschappen*.

Ook in de binnenstad kwamen reeds op verschillende plaatsen Romeinse sporen aan het licht (Hollevoet 1991b, p.51-52). Wat deze vindplaatsen betreft, is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen de locaties waar residueel materiaal of losse vondsten aangetroffen zijn en de locaties waar effectief sporen *in situ* aangetroffen zijn.

Wat de eerste categorie betreft, kan verwezen worden naar de volgende vindplaatsen: de Potterierei, de Snaggaardstraat, 't Zand, Zwijnstraat en Langerei 7 (respectievelijk Jacobs en Verhaege, 1980, p.82; Hillewaert, 1991c; Hillewaert 2000a, p.161; Hillewaert 1990d).

Wat de sites met *in situ* bewaarde sporen betreft, kan vooreerst verwezen worden naar de site Wulpenstraat (Hollevoet, 1991b, p.52). Deze Romeinse bewoningskern situeert zich vermoedelijk langs dezelfde getijdengeul als de site Fort Lapin, maar dan wel op de andere oever. De geul moet deel uitgemaakt hebben van een netwerk dat de verbinding vormde tussen de Reie en de getijdengeulen die de zee en het achterland verbonden. Het is aan te nemen dat de Reie via deze geul afwaterde in het overstromingsgebied. Vermoedelijk werd deze geul- of één van zijn vertakkingen- ook aangetroffen bij boringen langs de Verversdijk (Hillewaert, 2000b, p.155).

Ook op de Brugse Burg worden sinds de jaren zestig van vorig eeuw vondsten uit de Romeinse tijd aangetroffen. De meeste vondsten die *in situ* voorkwamen, kwamen aan het licht bij de bouw van de

¹ Mogelijke tracés zijn via de Noordzandstraat en het Sint-Amandstraatje of over de Zuidzandstraat en de Steenstraat

Holiday Inn Crowne Plaza (Thoen, 1991, p.143-147). De vondsten situeerden zich in de top van een veenlaag, die de opvulling vormde van een natuurlijke depressie. Deze depressie sloot duidelijk aan op de helling van de dekzandrug. Het is dan ook vrij waarschijnlijk dat het vondstmateriaal afkomstig is van een Romeinse nederzetting, die zich situeerde op de top van de dekzandrug.

Ter hoogte van de Zilverstraat werden verschillende sporen in situ aangetroffen, ingegraven in het dekzand (De Witte, 1988, p.18-20). Deze vondsten uit de 2de en 3de eeuw n. Chr. zijn interessant, rekening houdende met het feit dat de Zilverstraat zich vlakbij het veronderstelde tracé van de Zandstraat situeert. Vermoedelijk strekte de nederzetting zich verder uit in noordelijke richting. Mogelijk moeten de vondsten die aangetroffen zijn aan de overkant van de Zilverstraat, op de locatie van het vroegere cinemacomplex Kennedy, eveneens met deze nederzetting in verband gebracht worden (Hillewaert 2004, <http://www.raakvlak.be/nieuwsbrief.php?itemno=69>).

Het voorkomen van Romeinse sporen in situ lijkt ten oosten van de Reie beperkter. Hier kan verwezen worden naar de site Garenmarkt. Het aardewerk dat aangetroffen werd in een sterk organische opvullingslaag van een natte depressie, wijst op de aanwezigheid van een nederzetting in de onmiddellijke omgeving. Verdere gegevens m.b.t. deze bewoningskern ontbreken (voorlopig).

Vroege Middeleeuwen

Tijdens de Merovingische periode bevinden zich op het raakvlak van zandstreek en kustvlakte verscheidene nederzettingen. In de historische binnenstad daarentegen zijn slechts weinig Merovingische vindplaatsen bekend; in vele gevallen gaat het dan nog om sites waar vroegmiddeleeuwse vondsten voorkomen in jongere contexten. Voorbeelden hiervan zijn de site Zwijnstraat en de Burg (Hillewaert, 1991d). Wat de Burg-site betreft, dient wel een mogelijk laat-Merovingisch/vroeg-Karolingisch haardje in de hoek van het Oude Gerechtsgebouw en de Griffie vermeld te worden (De Witte, 1988, p.26-27). Wat de in situ vondsten in de historische stadskern betreft, kan verwezen worden naar de site Sint-Jansstraat (Hillewaert, 2000).

Het gebied, waaruit het latere Brugge zou ontstaan, maakte tijdens de vroege middeleeuwen deel uit van tenminste twee verschillende administratieve eenheden, nl. de *pagus Flandrensis* en de *pagus Rodanensis* (Hollevoet, 2011c, p.103). Volgens de hypothese van J. Noterdaeme ontstond het latere Brugge op de grens van twee uitgestrekte oerparochies die deel uitmaakten van die administratieve districten, nl. Snellegem (*pagus Flandrensis*) en Sijsele (*pagus Rodanensis*) (Noterdaeme, 1957). Volgens deze hypothese functioneerde de Reie als grens van beide parochies. De Sint-Salvatorskerk en de O.L.V.-kerk zouden elk aan de uiterste rand van de moederparochie gebouwd zijn, respectievelijk op het grondgebied van de parochie Snellegem en op het gebied van de parochie Sijsele. Deze hypothese verklaarde onder andere de korte afstand t.o.v. de twee kerken.

De stichting van de O.L.V.-kerk vanuit de moederkerk Sijsele kan bevestigd worden op basis van 11de en 12de-eeuwse bronnen. Waarschijnlijk werd de O.L.V.-kerk kort na de Sint-Salvatorskerk gebouwd, vermoedelijk nog voor het einde van de 9de eeuw (Meijns, 2011, p.138-139). De stichting van de Sint-Salvatorskerk vanuit het Merovingische kroondomein van Snellegem is echter allesbehalve zeker (Meijns, 2011, p.139-140). Vooreerst bestaan hiervoor geen doorslaggevende bewijzen. Bovendien heeft archeologisch onderzoek aangetoond dat de O.L.V.-kerk gesticht werd ten westen van de Reie

en niet op de rechteroever van de Reie, zoals algemeen aangenomen werd (Hollevoet, 2011c, p.103). De O.L.V.-kerk werd m.a.w. gesticht op een terrein dat wellicht oorspronkelijk deel uitmaakte van de pagus Flandrensis. Dit doet de vraag rijzen of de O.L.V.-kerk gesticht is, na de vereniging van de beide *pagi* en nadat de Reie haar grensfunctie verloren had.

Het voorkomen van twee parochiekerken op korte afstand van mekaar toont in elk geval dat de vroegmiddeleeuwse nederzetting welvarend was. Wat de ruimtelijke en functionele indeling van deze handelsnederzetting betreft, zijn de gegevens vrij beperkt. In elk geval stond de nederzetting via een haven en een getijdengeul rechtstreeks in verbinding met de zee. De naam Brugge zou etymologisch verwant zijn met het Scandinavische '*Bryggia*', wat verwijst naar een aanlegplaats (Gysseling, 1971; De Brabandere, 2010). De toponiemen *Wic* en *Koetelwic*, die voor het eerst voorkomen in 13de-eeuwse documenten, zijn mogelijk met deze haven in verband te brengen. De locatie van deze toponiemen is weliswaar onzeker. In het verleden werd aangenomen dat deze vroegmiddeleeuwse haven zich situeerde in de zone ten westen van de Lange Rei, meer bepaald ter hoogte van het Sint-Gilliskwartier (De Smet, 1948; Ryckaert, 1991, p.40). Recentelijk wordt het toponiem Koetelwijk eerder gelokaliseerd ter hoogte van de Koningsbrug, die de Koningstraat verbond met de Spiegelrei (De Meester en Schotte, 2002)

Tot de 10de eeuw, en tijdelijk nog in de eerste helft van de 11de eeuw, konden zeeschepen de stad bereiken via de Lange Rei; ze meerden aan ter hoogte van de natuurlijke depressie van de Spiegelrei. De bewoning geassocieerd met deze aanlegplaats situeerde zich in de zone van de Koningstraat tot het Sint-Jansplein, op een iets hoger gelegen deel net ten zuiden van de depressie. Het gebied ten noorden van de Spiegelrei was drassig en werd omwille van deze reden pas rond 1200 bouwrijp gemaakt. De handelsnederzetting die geassocieerd dient te worden met de havenactiviteiten, wordt omwille van zijn vorm het 'Groot Vierkant' genoemd (figuur 7). Deze zone wordt begrensd door de Groene Rei en de Sint-Annarei; beide zijn segmenten van de natuurlijke loop van de Reie. Verder vormden ook de Spiegelrei en de Kraanrei de begrenzing van dit vierkant. Vermoedelijk behoort het bouwblok tussen de Steenstraat, Wollestraat, Oude Burg en Simon Stevinplein tot deze oude bewoningskern (Hollevoet 2011c, p.104)

Het handelscentrum wint aan belang wanneer de graaf van Vlaanderen rond de Burg een eigen machtscentrum uitbouwt (Dhondt, 1957). N.a.v. de invallen van de Noormannen werd een versterking opgericht, die de lokale bevolking moest beschermen. Wanneer deze versterking precies werd opgericht, is niet helemaal duidelijk. Op het burgplein werden ten noorden van de zandrug een gracht en een eerste wal/ophoging vastgesteld, die mogelijk in verband te brengen zijn met een eerste versterking. De restanten dateren uit het einde van de 9de eeuw (De Witte, 1991, p.93-98). Mogelijk kwam de versterking reeds onder Boudewijn I (837/840 - 879) tot stand.

Volle Middeleeuwen

In de historische binnenstad zijn slechts weinig contexten of vindplaatsen uit de volle middeleeuwen gekend. Mogelijk is dit o.a. het gevolg van de stand van het onderzoek.

Tot één van de belangrijkste vindplaatsen behoort de Brugse Burg. Boven de hierboven besproken mogelijke restanten van de eerste versterking, werd een aanzienlijk ophogingspakket aangetroffen in

associatie met een rij palen. Mogelijk gaat het hier om een verbreding van de zandrug, die op deze locatie opmerkelijk smal was. De palen dienden in dit geval wellicht ter bevordering van de stabiliteit. Op basis van dendrochronologie van de palen kon vastgesteld worden dat het ophogingspakket voor 950 tot stand gekomen is (De Witte et al, 2000, p.179-182).

Rond de ophoging kwam in de depressie ten noorden van de zandrug een gracht met een breedte van ca. 12m voor (De Witte, 1991, p.101) Het boogvormige tracé van de gracht kon gevolgd worden vanaf de Hoogstraat, waar ze de zandrug waarschijnlijk doorsneed en aansloot op de Groene Rei. Het westelijke verloop kon slechts beperkt onderzocht worden tot onder het kapittelklooster. Het verdere verloop is onzeker. Mogelijk doorsneed de gracht opnieuw de zandrug en sloot ze aan op de depressie of de Groene Rei. Het is ook niet onmogelijk dat de gracht aansloot op een gracht, die zich tussen de Steenstraat en de Oudburg bevond en op die manier deel uitmaakte van de afbakening van een vroege stadskern.

Bovenop het ophogingspakket werd de Sint-Donaaskerk gebouwd. Het ging om een centraalbouw, meer bepaald een octogoon, omgeven door een ommegang. Ten westen van de ommegang situeerde zich de westbouw (Devliegheer, 1991). De opgraving heeft spijtig genoeg geen rechtstreekse gegevens opgeleverd om de eerste kerk te kunnen dateren. Dit geldt eveneens voor het kapittelklooster dat zich ten noorden van de centraalbouw, boven de gedempte burchtgracht, situeerde en volgens de opgravingsgegevens tot een jongere bouwphase dan de kerk behoorde. Op basis van de opgraving kan enkel gesteld worden dat voor en omstreeks 950 belangrijke bouwactiviteiten plaatsvonden op het Burgplein.

Op het Burgplein werd op verschillende locaties ook een veldstenen muur aangesneden, die een min of meer vierkant areaal begrensdde. Het zgn. *castrum* situeerde zich rond de oorspronkelijke burchtgracht en rond de kapittelgebouwen. Vermoedelijk maakten ook torens deel uit van deze versterking (Devliegheer, 1991, p.84-89). Verder gegevens over de interne indeling van deze elitaire site ontbreken volledig.

Stadshuizen uit de 10de-11de eeuw, zgn. Stenen, zijn in tegenstelling tot in andere steden zoals Gent, nagenoeg niet meer bewaard in de binnenstad. De vroegste resten van deze elitaire woningen zijn doorgaans te dateren in de 12de eeuw.

Andere bewoningssporen uit de volle middeleeuwen, zoals ophogingspakketten, kuilen en grachten, komen wel verspreid in de binnenstad voor. Tot deze periode behoren bijvoorbeeld verschillende ophogingslagen en kuilen, aangetroffen aan de oostzijde van het Simon Stevinplein (Hillewaert, 1995c). Diverse waarnemingen leverden ook gegevens op m.b.t. de zone tussen de Oude Burg en de Steenstraat in deze periode. Uit de waarnemingen kan afgeleid worden dat het gebied ten zuiden van de Oude Burg bij de bedding van de Dijver hoorde en zeker niet bewoond werd in deze periode (De Gryse en Hillewaert, 2006, p.54). Verder werden bij rioleringswerken in de Oude Burg verschillende kuilen uit de 11de/12de eeuw vastgesteld, wat aantoont dat het straatracé op deze plaats zeker niet oorspronkelijk is (Hillewaert, 1995d).

Tijdens het onderzoek n.a.v. de bouw van het concertgebouw op het Zand werden een laag uit de 9de-11de eeuw en een poel uit de 11de eeuw aangetroffen, die afgedekte werden door een steriel zandpakket, dat mogelijk in verband te brengen is met het uitgraven van de Reie door de zandrug

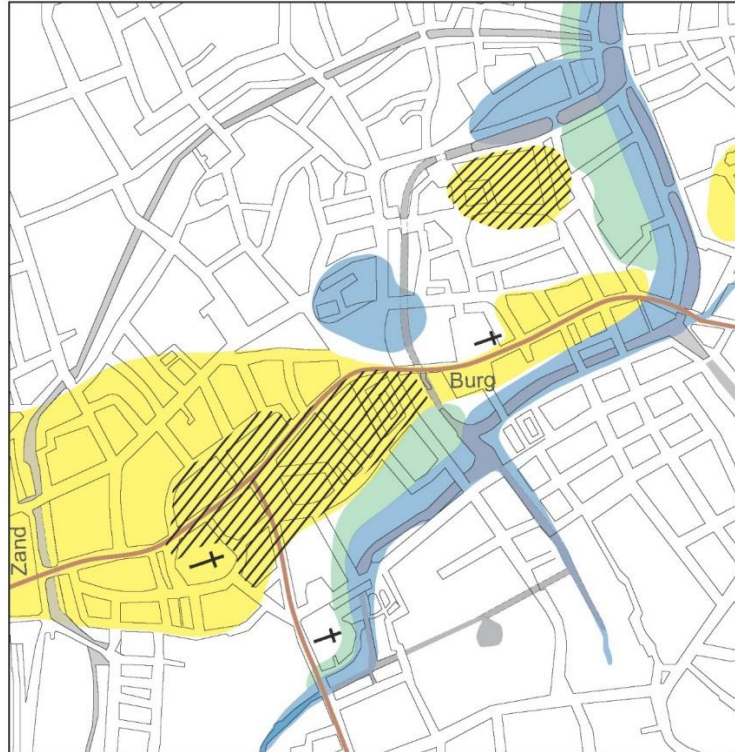
omstreeks 1127-1128 (Hillewaert, 2000a, p.161). Volledigheidshalve dienen ook de site van het Bisschoppelijk Paleis en aan de Zwijnstraat vermeld te worden (Hillewaert, 2000, p.158).

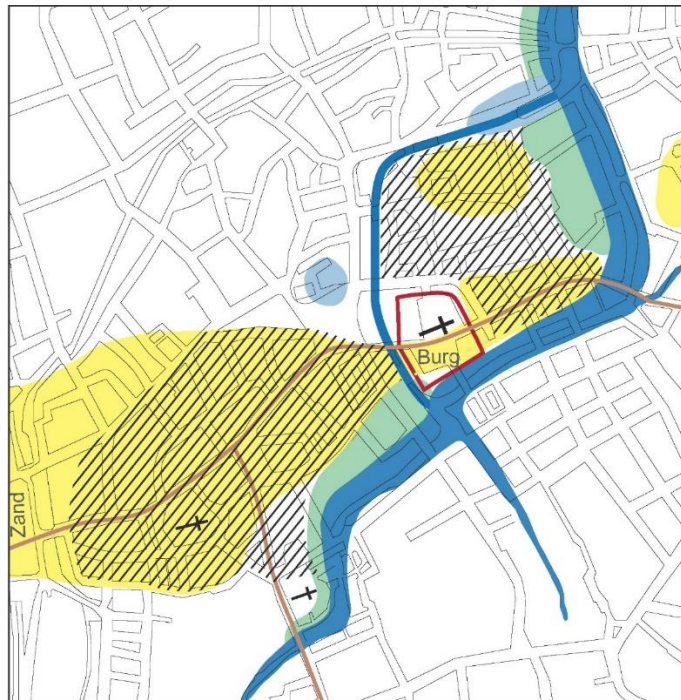
Figuur 6a: Reconstructie van het landschap waarin de nederzetting die later Brugge genoemd wordt zal groeien. Legende: donkerblauw: burchtgracht, middenblauw: Reie, lichtblauw: depressie, groen: overstromingszone van de Reie, geel: zandrug, (bron: Hillewaert et al, 2011, p.119)

Figuur 6b: Reconstructiekaart van het Brugse centrum in de eerste helft van de 10de eeuw. Legende: oranje: burchtzone, bruin: weg, arcering: bewoning (bron: Hillewaert et al, 2011, p.145)

Figuur 6c: Reconstructiekaart van het Brugse centrum in de tweede helft 10de eeuw. Legende: blauw: Reie, lichtblauw: depressie, groen: overstromingszone van de Reie, geel: zandrug, bruin: wegas, arcering: bewoning (bron: Hillewaert et al, 2011, p.150)

Figuur 6d: Reconstructiekaart van het Brugse centrum in de 11de eeuw. Legende: rood: burchtmuur, blauw: Reie, lichtblauw: depressie, groen: overstromingszone van de Reie, geel: zandrug, bruin: wegas, arcering: bewoning. (bron: Hillewaert et al, 2011, p.150)

Het ontstaan van Brugge

In het begin van de 12de eeuw breidde de stad zich verder uit in westelijke richting over de zandrug. Op basis van het huidige stratenpatroon kan afgeleid worden dat de ontwikkeling van de bouwblokken tussen de Markt en het Zand in min of meer concentrische kringen vanuit de Oudeburg gebeurde (Ryckaert, 1991, p.64). Na de moord op Karel de Goede in 1127 werd het toenmalige stadsareaal begrensd door een eerste omwalling, die grotendeels het tracé van de huidige binnenreien volgt. In het zuiden en het oosten werd de omwalling gevormd door de Reie vanaf het Sint-Janshospitaal via Dijver, Groene Rei, en Sint-Annarei. In het noorden en het westen werd ze gevormd door de grotendeels gegraven Goudenhandrei, Augustijnenrei, Speelmansrei en Poortgracht. De stad was toegankelijk via zes stadspoorten. De poortstraten vormen belangrijke in- en uitvalswegen en groeien later uit tot commerciële assen. Binnen de omwalling situeerde zich het Groot Vierkant, de kern op de centrale zandrug en de burcht (figuur 7).

In de tweede helft van de 12de en de 13de eeuw groeit Brugge uit tot een belangrijke handelsmetropool. Brugge geniet faam als het exportcentrum van Vlaams laken. Engels wol wordt ingevoerd en in Brugge verwerkt. De economisch gunstige situatie zorgt voor een demografische groei. Buiten de eerste stadsomwalling ontstaan nieuwe wijken. In 1297 wordt gestart met de bouw van de tweede stadsomwalling. Aanvankelijk bestond deze uit een dubbele gracht, een aarden wal met houten palissade en negen stenen poorten. Het omwalde gebied correspondeert met het stadsareaal binnen de huidige vesten. De bestuurlijke indeling wordt aangepast. De Markt vormt het centrale punt met de poortstraten en waterlopen als scheidingslijnen tussen de verschillende wijken (AOE, erfgoedobjecten, id:121224). Het plangebied wordt met de aanleg van de tweede omwalling opgenomen in het stedelijk weefsel van de stad.

Ook in de 14de eeuw is Brugge een Europees handelscentrum. Tijdens de Bourgondische periode heerst een ware bouwwoede. Grote projecten worden gerealiseerd. Ook de ambachten bouwen vanaf de 15de eeuw eigen huizen. Deze huizen zijn bedoeld als statussymbool. De achteruitgang van de lakenindustrie, de strenge handelsreglementering, de concurrentie van de snelgroeïende handelsmetropool Antwerpen en de politieke omstandigheden zorgen voor een achteruitgang van de economie vanaf 1480.

Brugge doet beroep op Keizer Karel gedurende de periode 1515-1555 om de welvaart te herwinnen. Er ontstaat een ware publiciteitscampagne. Ondanks de vele inspanningen valt de handel via het Zwin stil door de Opstand van de Nederlanden (1566-1648). Oorlog en economische malaise kenmerken het laatste kwart van de 16de eeuw.

Vanaf de 16de eeuw zijn een aantal kaarten van Brugge overgeleverd, waarop het projectgebied aangeduid kan worden (zie verder II.2.2). De kaarten zijn getuige van de omvang die Brugge in deze periode reeds aanneemt. Ondanks de economische malaise op het eind van de 16de eeuw is Brugge gedurende de middeleeuwen uitgegroeid tot een metropool.

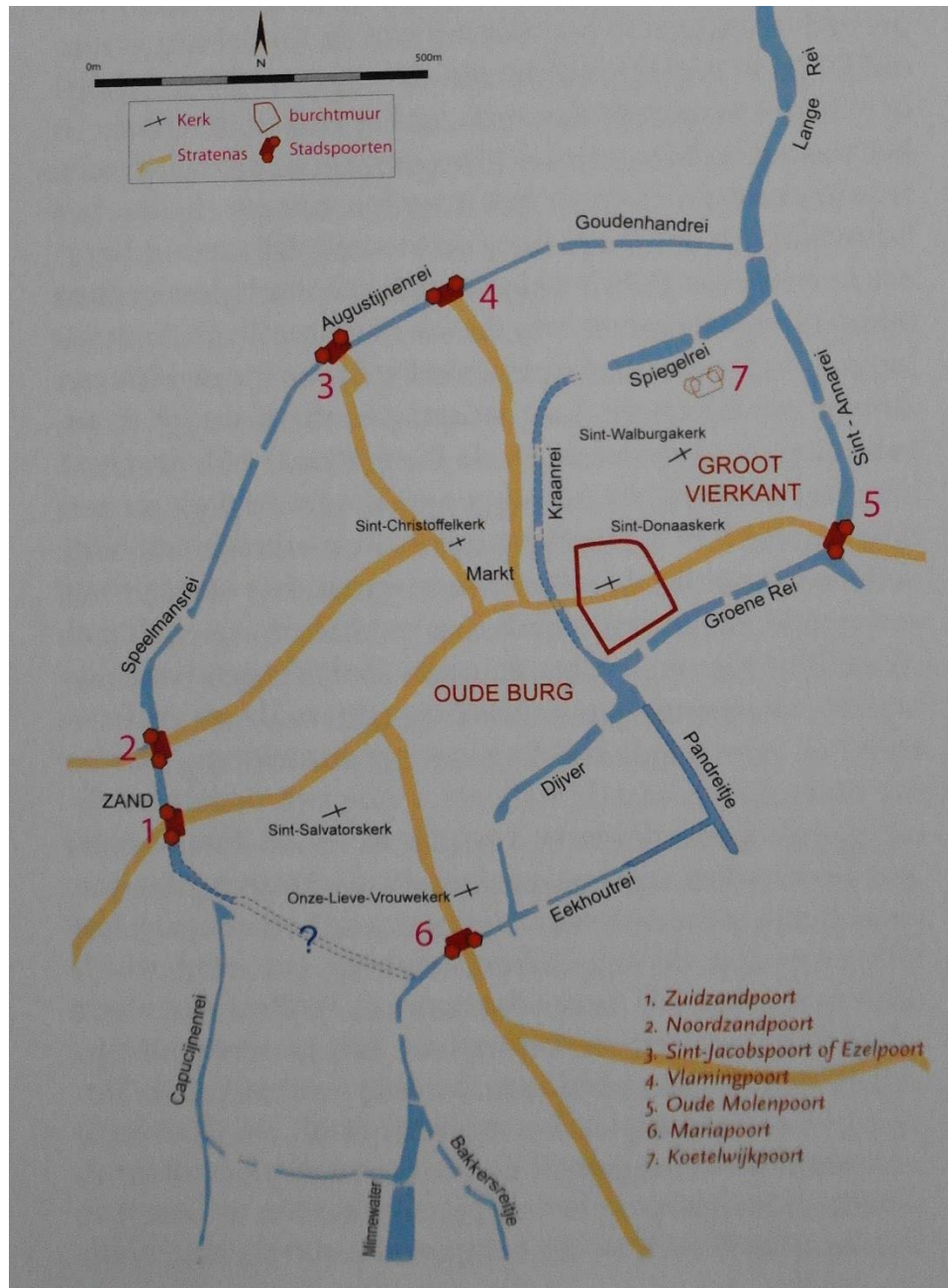
Gedurende de Spaanse periode is er een versteningsproces van het centrum. De stadskerken worden na de beeldenstorm in ere hersteld binnen de Contrareformatie. In 1614 wordt de tweede stadsomwalling omgevormd tot een gebastioneerde vesting. Ca. 1620 kent de stad 27.000 inwoners binnen de vesten. Gedurende de 17de eeuw worden ook een groot aantal ambachtshuizen opgetrokken.

Tijdens het Oostenrijkse bewind in de 18de eeuw kent de stad een wederopbloei. Er worden in deze periode een aantal belangrijke infrastructuurwerken uitgevoerd, die een invloed hebben op het middeleeuws handelscentrum. In deze periode krijgt de Markt tevens zijn classicistische uitstraling.

Onder het Franse bewind, eind 18de eeuw, wordt Brugge hoofdplaats van het Leie-departement. Er volgt een sekwestratie van religieuze goederen die op een diverse wijze verloopt. De Sint-Donaaskerk op de Burg wordt gesloopt.

Na de onafhankelijkheid van België wordt Brugge de hoofdstad van West-Vlaanderen. Economisch gaat het met Brugge gedurende deze 19de eeuw minder goed. De industrialisatie van Brugge komt slechts moeizaam op gang. Door de textielcrisis is er een plattelandsvlucht, wat resulteert in een demografische groei binnen de stad. Het inwonersaantal stijgt van 39.000 tot 50.000. In de tweede helft van de 19de eeuw groeit binnen intellectuele kringen de bezorgdheid over het historisch erfgoed van Brugge. Een voorbeeld is architect Delacenserie. Als stadsarchitect (1870-1892) is hij verantwoordelijk voor de meeste restauraties binnen en buiten de eerste stadsomwalling. Ook zijn leerling De Wulf is een voorstander van het behoud van de historisch gegroeide stedelijke infrastructuur. Pleinen, monumenten en aansluitende architectuur werden in hun historische samengroei gerespecteerd. De aantrekkingskracht die Brugge reeds in de 19de eeuw uitstraalt op kunstenaars en buitenlandse bezoekers, stimuleren het toerisme en de economie. Reeds in de jaren 1880 ontstaan toeristische verenigingen die dit toerisme coördineren. De reeds bestaande hotels kunnen niet langer aan de groeiende vraag naar accommodatie voldoen, wat leidt tot de bouw van heel wat nieuwe hotels. Getuige van het historische bewustzijn van de stad Brugge is de continuïteit van het stadsplan doorheen de 19de en 20ste eeuw.

Door haar ligging achter het front heeft Brugge geen noemenswaardige vernielingen doorstaan tijdens de Eerste Wereldoorlog. Tijdens het interbellum gaat verbouwen en restaureren van historische bouwen verder. Eigenaars op de Burg en de Markt worden aangemoedigd hun huizen te restaureren in Neo-Brugse stijl. Functieverhuizingen binnen het centrum geven echter aanleiding tot verbouwingen. Bioscoopzalen, winkels, warenhuizen, etc. nemen historische gebouwen over. De enorme ontwikkeling van het verblijfstoerisme resulteert in de opmerkelijke toename van hotels in het centrum van Brugge gedurende de 20ste eeuw (AOE, erfgoedobject: 121224)

Figuur 7: Reconstructiekaart van het Brugge van Galbert in het begin van de 12de eeuw met aanduiding van het projectgebied (zwarte polygoon)(bron: Hillewaert, 2011, p.152)

2.2 Historische situering van het projectgebied

Het plangebied bevindt zich langsheen de Langestraat. Deze straat is één van de oudste en belangrijkste verkeerswegen en gaat wellicht terug op de Romeinse as Oudenburg-Aardenburg.

Het plangebied wordt met de aanleg van de tweede Brugse omwalling (1297-1299), opgenomen in het stedelijk weefsel van de stad en de straat wordt een volwaardige poortstraat, begrensd door de Kruispoort. Over deze vroegste periode is erg weinig informatie beschikbaar. De Molenbrug, waar het straattracé begint, wordt in archivalische bronnen omschreven vanaf 1290. De weinige archeologische indicatoren tonen aan dat de omgeving van het plangebied in de loop van de late 12de-13de eeuw bouwrijp gemaakt (infra).

Vanaf de 16de eeuw zijn een aantal kaarten van Brugge overgeleverd, waarop het projectgebied aangeduid kan worden.

Een eerste cartografische bron is het zogenaamde “geschilderd plan van Brugge” (1537-1556)(figuur 8). Eigenlijk is dit geen plan maar een *chorografie* of een schuin bovenzicht. Deze kaart is duidelijk opgesteld om het imago van de stad op te krikken, met de klemtoon op het netwerk van waterwegen, met als culminatiepunt een volstrekt fictieve handelskom. Recent onderzoek heeft gewezen op de gevaren van het gebruik van dit document in detailstudies (Linsingh, 2016).

Het plangebied bevindt zich aan de westzijde van de poortstraat. In de omgeving staat er staat één volume met blauw dak weergegeven (d.w.z. met een (semi-)openbare functie), te identificeren met het klooster van de Alexianen. Het terrein bevindt zich verder zuidwestwaarts, richting de Kruispoort, maar is moeilijk exact te lokaliseren. Aan straatzijde is er aaneensluitende bebouwing. De achterliggende terreinen zijn onbebouwd.

Figuur 8: uitsnede uit het zogenaamde ‘geschilderd plan van Brugge, gedateerd tussen 1537 en 1557. (bron: Kaartdata Musea Brugge)

De kaart van Jacob van Deventer (circa 1560) is de eerste nauwkeurige plattegrond van Brugge, opgemaakt met behulp van driehoeksmeting op het terrein. De gebouwen zijn summier in

perspectief weergegeven. Het plangebied is moeilijk exact te situeren. Aan de straatzijde wordt een aaneengesloten bebouwing weergegeven. Er worden geen tuinen of achtererven weergegeven (figuur 9).

Figuur 9: uitsnede uit de kaart van Deventer, 1560 (bron: kaartenhuisbrugge.be)

De kaart van Marcus Gerards uit 1562 (figuur 10) is een interessante kaart voor de kennis van het laatmiddeleeuwse Brugge. Op het plan is een tweetalige legende in het Frans en het Nederlands opgenomen met verwijzingen naar 89 belangrijke instellingen, gebouwen of plaatsen. Dit maakt de lokalisatie van het projectgebied zeer betrouwbaar.

Het projectgebied bevindt zich aan de westzijde van de *Langhe Straete*, in een bouwblok begrensd door de *Roo Straete*, *Kerseboom straete* en *Nieuwland* (huidig Verbrand Nieuwland). Aan de straatzijde staan er diephuizen en breedhuizen van twee bouwlagen onder zadeldak. Aan de achterzijde van deze lintbebouwing zijn er omvangrijke tuinzones en/of achtererven zichtbaar.

Onder het Calvinistische stadsbestuur (1578-1584) werd Brugge bestuurlijk ingedeeld in zes secties: Sint-Jans, Sint-Donaas, Onze-Lieve-Vrouw, Sint-Jakobs, Sint-Niklaas en Carmers. Per *zestendeel* werd een reeks registers opgemaakt waarin elk huis één startpagina kreeg. Op deze pagina of folio werd elke verkoop, hypotheek, erfdienstbaarheid, inbeslagneming, enz. chronologisch bijgehouden. Deze registers, bewaard in het stadsarchief van Brugge, beslaan de periode 1580 tot circa 1800 en vormen het 'Oud Kadaster' van Brugge. Delen hiervan zijn digitaal ontsloten via de website www.kaartenhuisbrugge.be Over de percelen, gelegen in het Sint-Janszestendeel is volgende informatie beschikbaar.

Binnen het plangebied zijn 2 huizen gelegen, met nummers JAN/1006 (Langestraat 85) en JAN/1007 (Langestraat 87).

Langestraat 85 heet in 1580 "De Duve" en is eigendom van Baven Hoemakers. In de folios van de Zestendelen worden alle opeenvolgende eigenaars benoemd tot 1796. De woning wordt

klaarblijkelijk nooit opgesplitst. Er zijn geen meldingen over aanwezige structuren of erfdienstbaarheden die ons iets kunnen leren over het uitzicht van het pand en perceel. De laatste vermelding in deze Zestendelen, uit 1796, beschrijft een arrest op de woning van Philippus Cousin.

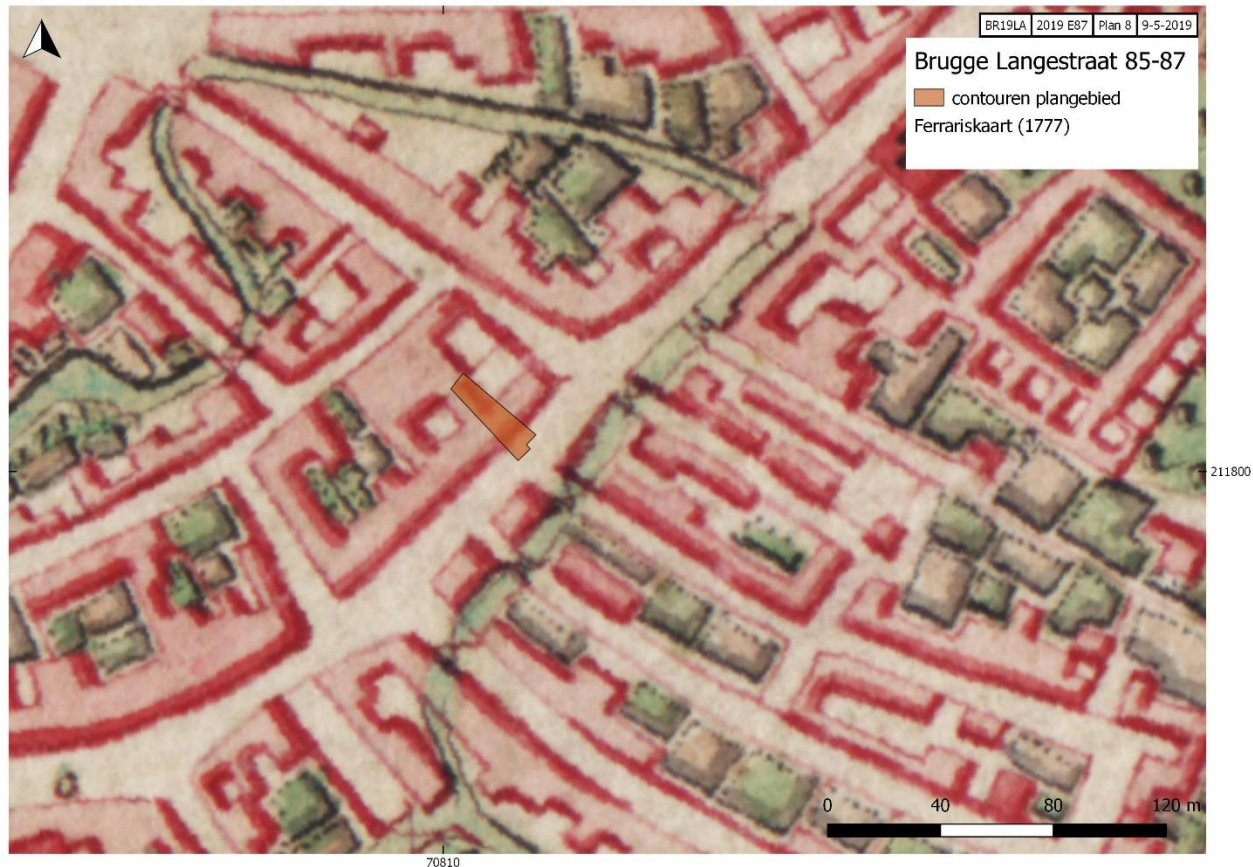
Het pand **Langestraat 87** is in 1580 eigendom van Jan de Bruijne. Ook dit pand wordt niet opgesplitst. De laatste vermelding, in 1794, omschrijft de verkoop aan Pierre Quicke.

Figuur 10: uitsnede uit de kaart van Marcus Gerards, 1562 (bron: kaartenhuisbrugge.be)

Figuur 11: uitsnede uit de kaart van Sanderus, 1640 (bron: kaartenhuisbrugge.be)

Plan 9: het projectgebied op de Kabinetskaart (oranje polygoon)(bron: geopunt)

Op de kaart van Sanderus (1640) staan er, ter hoogte van het plangebied, allemaal diephuizen weergegeven. De achterliggende tuinzone is niet bebouwd (figuur 11).

Op de Kabinetskaart is eveneens een veralgemeende weergave van dit bouwblok af te lezen (Plan 9). Op de website Kaart en Huis Brugge zijn nog meerdere cartografische bronnen beschikbaar van de Brugse binnenstad voor de 17de en de 18de eeuw². Deze geven meestal slechts een veralgemeende weergave van de verschillende woonblokken, zonder details van de individuele huizen en publieke gebouwen. Op al deze kaarten is het terrein aan straatzijde bebouwd. Omwille van deze reden is het weinig zinvol om deze hier te reproduceren.

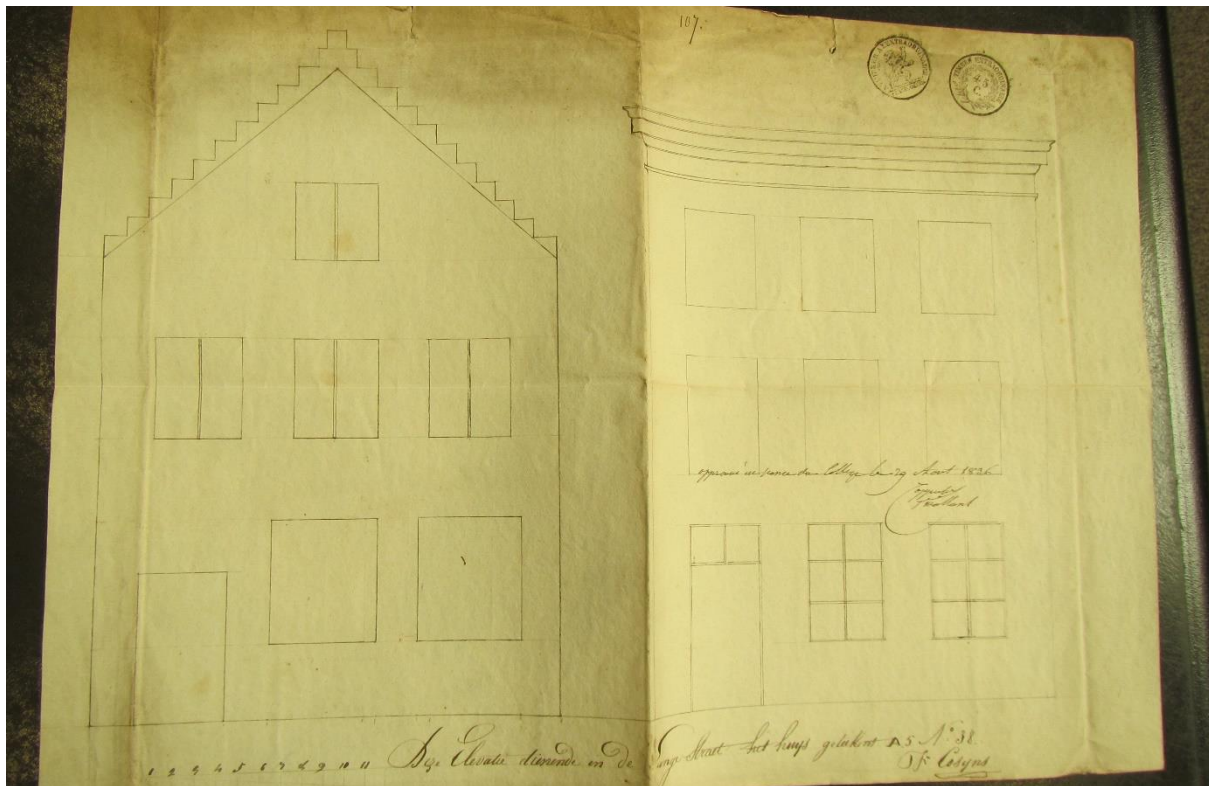
In het stadsarchief kan de huizengeschiedenis van de panden verder getraceerd worden via de Oostenrijkse "belasting op ramen en deuren" van 1800.

Langestraat 85:

Onder woning A5/38 vinden we dezelfde familie als in de Zestendelen in 1796 terug, namelijk *Cosijn* en geregistreerd als winkelier. In de 19de-eeuwse kadastrale leggers staan achtereenvolgens een wagenmaker (1835) en een *marchand de lin* (linnenhandelaar)(1865) geregistreerd. In het stadsarchief is één relevante bouwvergunning bewaard. Dit onvolledige dossier met

² Het gaat onder meer om de kaarten 'Jan Lobbrecht (1690)', 'anonieme militaire kaart (ca 1690)', 'F. De Wit (1709)', 'Bruges à 7 lieus de Gand (1746)', kaart Basiré (1758), 'C. Janssens (1777)'

referentienummer BV77/1836 bestaat uit een gevelplan voor en na de verbouwingen. De huidige, ondertussen ook al sterk verbouwde 19de-eeuwse lijstgevel was voorheen een gotische trapgevel (figuur 12).

Figuur 12: bouwaanvraag uit 1836 met zicht op de oudere gevel (Stadsarchief Brugge, bouwvergunningen 77/1836 (eigen opname, dd.9-5-2019)

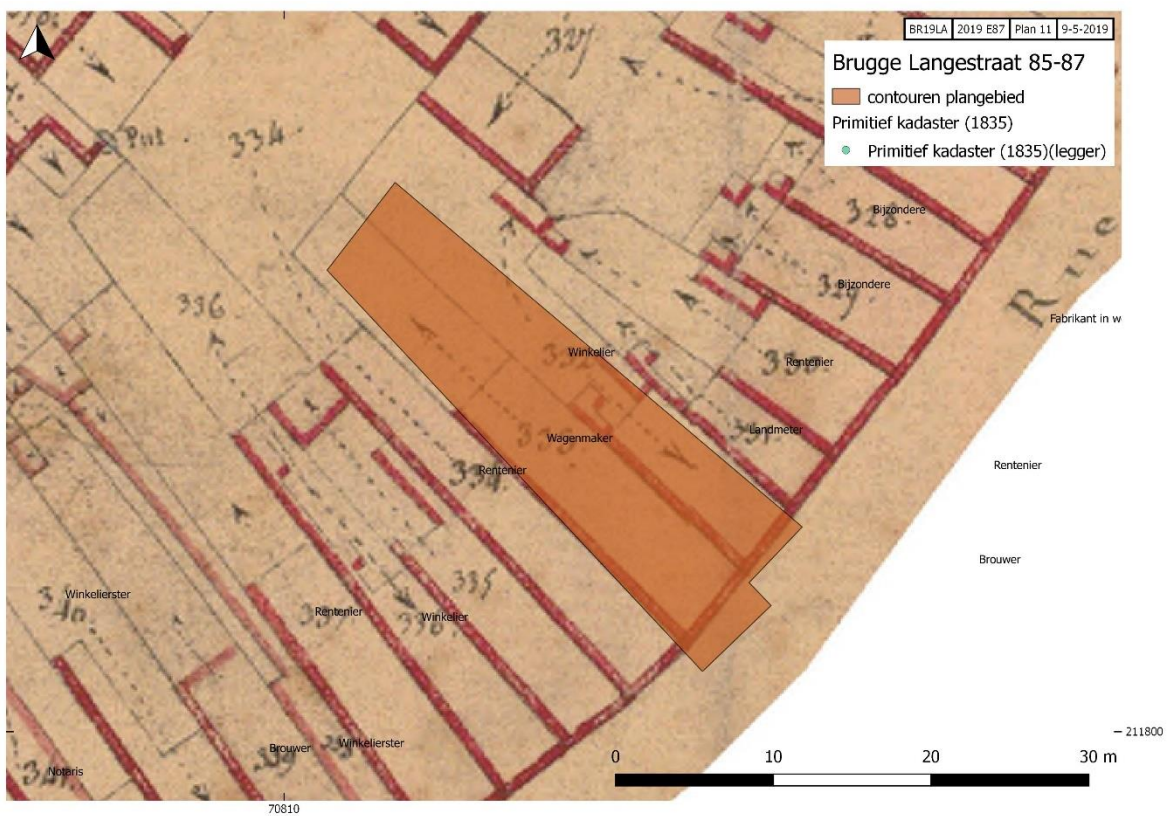
Langestraat 87:

Ook dit pand A5/39 kent nog dezelfde eigenaar als in de Zestendelen, Quicke, geregistreerd als schoenmaker. In de kadastrale leggers uit 1865 staat het pand geregistreerd op naam van een winkelier.

Voor de 19de-eeuwse situatie zijn ook diverse kadastrale plannen beschikbaar, met name deze uit 1811 (Plan 9), 1831 (Plan 10 in bijlage), 1835 (Plan 11), 1854 (Plan 12), 1865 (Plan 13) en 1899 (Plan 14 in bijlage). Op al deze plannen zijn geen structurele wijzigingen zichtbaar.

Op de beschikbare 20ste-eeuwse kaarten is te zien dat er diverse achterbouwen en lagere volumes onder plat dak geplaatst worden aan Langestraat 85. Langestraat 87 is recentelijk volledig gerenoveerd.

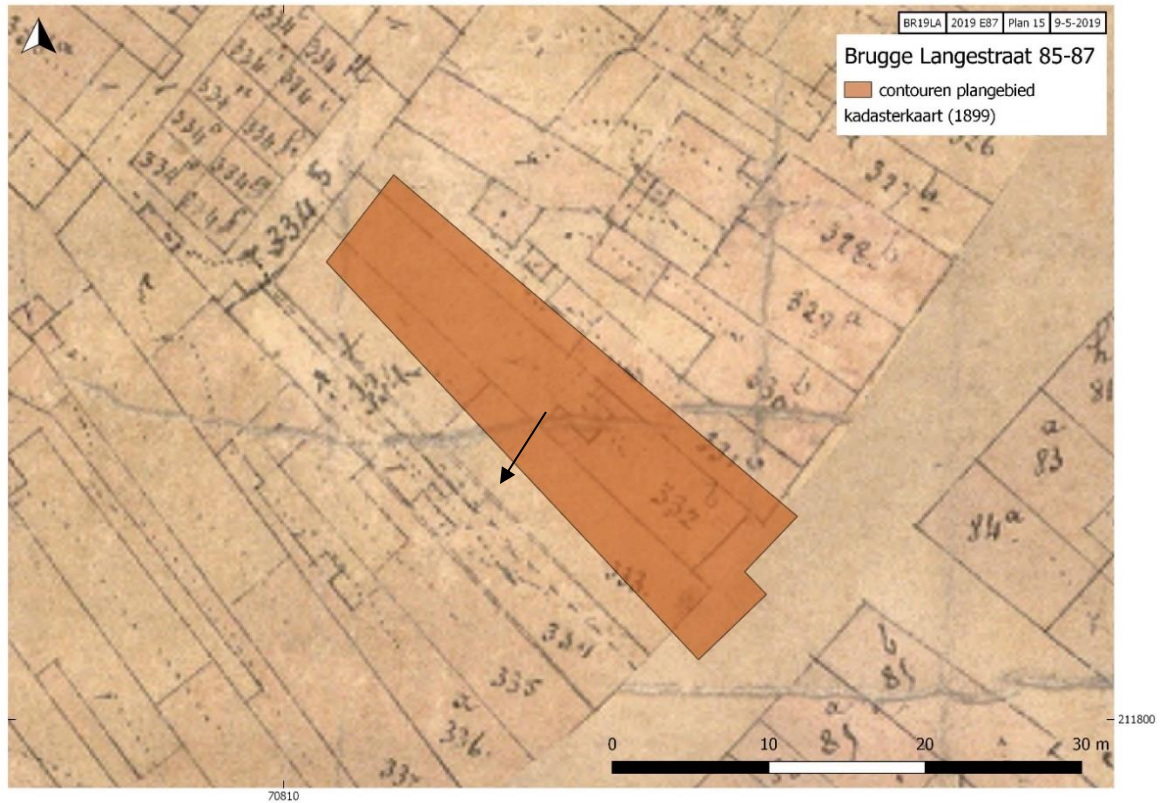
De huidige toestand is weergegeven op Plan 19 en op de foto's F1-F4 (supra). De overige kaarten en orthofotomozaïeken bevinden zich in bijlage.

Plannen 9 en 11 : het plangebied op de kadasterkaarten uit 1811 en 1835 (bron: Kaartdata Musea Brugge)

Plannen 9 en 11 : het plangebied op de kadasterkaarten uit 1854 en 1865 (bron: Kaartdata Musea Brugge)

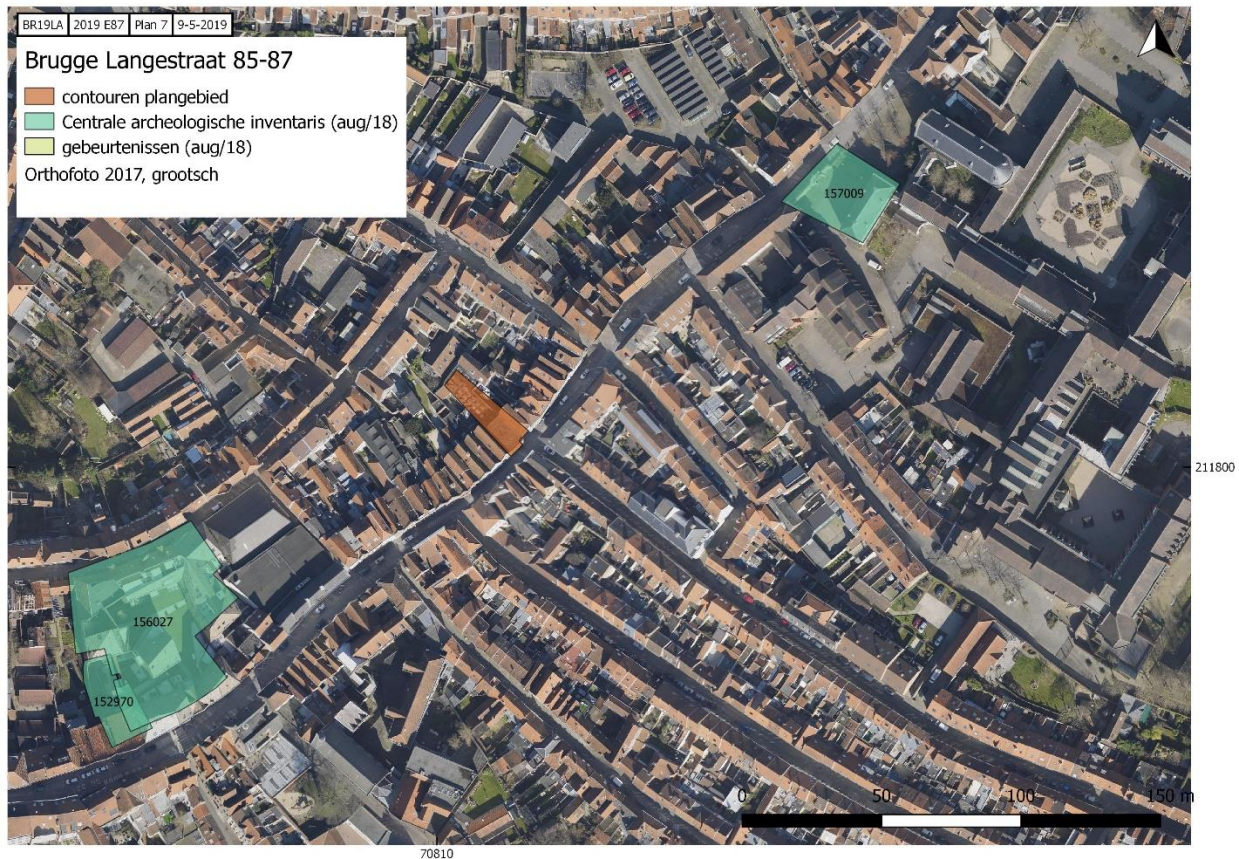

Plannen 15 : het plangebied op de kadasterkaarten uit 1899 (bron: Kaartdata Musea Brugge)

Plan 19: het plangebied (oranje polygoon) weergegeven op de orthofoto uit 2017 (bron: AGIV)

3. Archeologische voorkennis

Plan 7: het projectgebied op de Centrale Archeologische Inventaris (oranje polygoon).

Binnen het plangebied zelf is geen archeologische site gekend. In de onmiddellijke omgeving zijn wel enkele items gekend in de Centrale archeologische inventaris (Plan 7):

Naar aanleiding van de inplanting van een nieuw wooncomplex op de site van de vroegere brouwerij 'De Gouden Boom', gelegen tussen de Langestraat en het Verbrand Nieuwland, wordt door Raakvlak een archeologisch onderzoek uitgevoerd in 2009 (CAI 156827 en 152979):

Na het afgraven van de bovenlaag werd er met de kraan verder verdiept tot ongeveer een halve meter onder het straatniveau. Op dit niveau kwamen er, tussen en achter de resterende funderingen van de gesloopte huizen, al enkele interessante sporen en structuren aan het licht:

Aan de straatzijde werd in het gebouw Langestraat nr. 43 een goed bewaarde vloer aangetroffen. De vloer was opgebouwd uit bakstenen en er zijn duidelijk verschillende verbanden in de opbouw zichtbaar. Dit wijst erop dat deze vloer enkele keren werd hersteld. In deze vloer bevonden zich twee bakstenen circulaire verdiepingen of nissen. Deze circulaire structuren zijn opgevuld met brandresten en werden dus gebruikt om vuur in te maken. Mogelijk staat deze vloer in verband met een bakkerij, die volgens historisch bronnen tot aan het begin van de 18de eeuw in deze woning was ondergebracht. De vondst van een 17de eeuwse rekenpenning op de vloer bevestigt deze stelling. Nadien werd het uitgebaat als kruidenierszaak en vanaf 1790 als stoelenmakerij.

Figuur 13: Overzicht van het eerste opgravingsvlak op de site Langestraat 'Gouden Boom' (Decraemer, 2009)

De oudste sporen

Na het machinaal verwijderen van de meeste bakstenen structuren kwamen op een diepte van ca. 2 meter onder het straatniveau van de Langestraat de oudste bewoningssporen aan het licht. Opvallend was de aanwezigheid van twee grachten. Eén gracht was gelegen onder de poortdoorgang van de *Witte Lelie* en had een verloop dwars op de Langestraat. In de 15de eeuw was de Witte Lelie (Langestraat nrs. 39 & 41) een brouwerij, genaamd 't *Lelye Cruce* of de *Ghecruyste Lelye*. In de loop van de 16de eeuw werd in dit gebouw ook een herberg ondergebracht.

De tweede gracht liep ongeveer parallel met de Langestraat en kwam samen met de eerste gracht ter hoogte van de ingang van de poortdoorgang. Vermoedelijk gaat het hier om afwateringsgrachten, die noodzakelijk waren om het terrein te kunnen verkavelen. In deze grachten werd wat aardewerk uit de 12de eeuw aangetroffen. Op dit niveau kwamen ook enkele kuilen en een waterput aan het licht. Deze waterput had geen bekisting en was waarschijnlijk slechts voor een korte tijd in gebruik. Het materiaal uit deze waterput wordt gedateerd in de late 12de – begin 13de eeuw, net als de meeste sporen in dit vlak.

Naast de hierboven besproken waterput werden nog twee jongere waterputten aangetroffen: één van baksteen en één tonwaterput. Beide waterputten bevonden zich op slechts 1,5m van elkaar. Mogelijk werd de bakstenen waterput aangelegd toen de tonput in onbruik raakte.

De tonwaterput werd in een oudere mestkuil aangelegd en was opgebouwd uit twee goed bewaarde tonnen. De twee tonnen werden aan elkaar verbonden door hoepels. Deze hoepels waren vervaardigd uit een buigzame houtsoort, meestal werden hiertoe wilgentenen gebruikt. In de vulling

werd een tinnen bord & schotel en veel aardewerk aangetroffen, waaronder een bijna complete kruik (zie foto). Aan de hand van de vulling kan de waterput gedateerd worden in de 17de eeuw.

De bakstenen waterput kon niet verder onderzocht worden aangezien die was gebetonneerd, wegens het plaatsten van een 20ste keldermuur dwars door de waterput heen.

In het noordoosten van het opgravingsterrein werd één perfect bewaarde beerput aangetroffen. Het tongewelf van deze grote bakstenen beerput was voorzien van een schacht met putdeksel. Het materiaal uit de beerput valt te dateren tussen de 2de helft van de 15de en begin 18de eeuw. In de loop van de 20ste eeuw werd er dwars op het tongewelf van de beerput een muur aangelegd. In de vulling van de beerput werden vele vondsten aangetroffen, o.a. een lepel, een kam, consumptieresten (beender- en visresten), glas en veel aardewerk. Een leuke vondst was o.a. een bord met een opschrift die de vrede van 20 september 1697 herdenkt. Het gaat hier om de vrede van Rijswijk, die het einde van de Negenjarige oorlog inluidde.

In totaal werden er 5 mestkuilen aangetroffen. Mestkuilen werden gebruikt om organisch afval in te deponeren. Deze organische resten werden dan gecomposteerd en als mest terug op het land gebracht. De aangetroffen mestkuilen werden gekenmerkt door de aanwezigheid van veel organisch materiaal. Zo bevatte iedere kuil een grote hoeveelheid kersenspitten, stro, visresten en mosselschelpen. In één van de mestkuilen werd een klein slot, met sleutelgat uit messing aangetroffen. Vermoedelijk is die afkomstig van een houten kistje, die als organisch afval in de mestkuil werd geworpen. Een andere mestkuil was duidelijk voorzien van een houten bekisting, maar deze was wel grotendeels verdwenen door het plaatsen van een 20ste eeuwse kelder. Van de bekisting was nog één verticale paal bewaard gebleven, waaraan de aanzet van horizontale planken duidelijk zichtbaar was. Het gebruik van deze mestkuilen kan men algemeen gezien dateren tussen de late 12de en de 16de eeuw. Verder onderzoek van de inhoud zal de datering van deze mestkuilen verder verfijnen. Een gedetailleerde analyse van de consumptieresten uit de mestkuilen en de beerput laat ons toe om het voedingspatroon van de bewoners doorheen de tijd te reconstrueren.

Een oudere vondstmelding (CAI 157009) beschrijft de vondst van een 'kuil met slachtafval' bij bouwwerken nabij het gerechtshof. Verdere gegevens, zoals een datering, ontbreken.

Tijdens een werfbegeleiding, uitgevoerd in de tuin van een woonhuis in de Ganzenstraat (De Gryse, 2019), zijn een beperkt aantal laatmiddeleeuwse sporen aangetroffen. De natuurlijke bodem bevond zich op circa 120cm onder het maaiveld.

Samenvattend kan gesteld worden dat het terrein, gezien de eerdere vondsten in de onmiddellijke omgeving een matig tot hoog archeologisch potentieel heeft voor sporen vanaf de late middeleeuwen. Sporen uit voorgaande periodes kunnen in principe ook aangetroffen worden, maar hiervoor beschikken we niet over precedënten.

4. Gaafheid van het terrein: verstoringen

In dit hoofdstuk worden de gekende verstoringen in en rondom het projectgebied beschreven, dewelke een nefaste invloed gehad hebben op de gaafheid en de bewaringstoestand van de verwachte *archeologica*.

Voor de eeuwenlange periode vanaf het gebruik van/aanpassingen aan het landschap door de prehistorische mens tot de beschikbare cartografische bronnen zijn er geen gegevens voorhanden. Er kan echter wel aangenomen worden dat verstoringen – althans in verticale zin – kleinschalig zullen zijn geweest: bodemingrepen in het kader van een ‘doorsnee’ agrarisch gebruik zullen beperkt gebleven zijn tot een toplaag van 30-40 cm.

De Langestraat is één van de oudste en belangrijkste verkeerswegen en gaat wellicht terug op de Romeinse as Oudenburg-Aardenburg.

Het plangebied wordt met de aanleg van de tweede Brugse omwalling (1297-1299), opgenomen in het stedelijk weefsel van de stad en de straat wordt een volwaardige poortstraat, begrensd door de Kruispoort. Over deze vroegste periode is erg weinig informatie beschikbaar. De Molenbrug, waar het straattracé begint, wordt in archivalische bronnen omschreven vanaf 1290. De weinige archeologische indicatoren tonen aan dat de omgeving van het plangebied in de loop van de late 12de-13de eeuw bouwrijp gemaakt (supra). Naar analogie met archeologische waarnemingen in de omgeving van het plangebied (Gouden Boom, 2009) bevindt de natuurlijk bodem zich ongeveer op 2 meter onder het huidige straatniveau.

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via cartografische bronnen. Op al deze kaarten is het plangebied aan straatzijde bebouwd. Volgens het register van de Zestendelen staan er in 1580 twee woningen op het plangebied: JAN/1006 (Langestraat 85) en JAN/1007 (Langestraat 87). De panden worden in de loop van de 17de en 18de eeuw telkens integraal verkocht. 19de-eeuwse kadastrale plannen en bijhorende leggers verschaffen namen van eigenaars met hun corresponderende beroep. Het pand Langestraat 85 wordt in 1836 verbouwd. De oorspronkelijke gotische trapgevel wordt gewijzigd in een lijstgevel. Logischerwijs vinden er binnen in de woning nog verbouwingen plaats, hiervoor hebben we evenwel geen archivalische documenten. In de loop van de 20ste eeuw worden diverse duidelijk afleesbare lage aanbouwen aan het historische volume gerealiseerd. De huidige bevoering dateert van omstreeks de jaren 1970. Het pand deed recentelijk dienst als pizzafoon, daarna werd een grondige verbouwing naar woonhuis aangevat, die evenwel nooit afgerond werd. Een eventueel aanwezig bodemarchief zal bij deze werkzaamheden mogelijk negatieve gevolgen ondervonden hebben.

5. Synthese

Aan de hand van de onderzoeksvragen kan een synthese gemaakt worden van de relatie tussen het projectgebied, het archeologische kader en de geplande bodemingreep.

-wat is de landschapshistoriek van het terrein?

-hoe is het terrein gebruikt geweest?

Voor de eeuwenlange periode vanaf het gebruik van/aanpassingen aan het landschap door de prehistorische mens tot de beschikbare cartografische bronnen zijn er geen gegevens voorhanden. Er kan echter wel aangenomen worden dat verstoringen – althans in verticale zin – kleinschalig zullen zijn geweest: bodemingrepen in het kader van een ‘doorsnee’ agrarisch gebruik zullen beperkt gebleven zijn tot een toplaag van 30-40 cm.

De Langestraat is één van de oudste en belangrijkste verkeerswegen en gaat wellicht terug op de Romeinse as Oudenburg-Aardenburg.

Het plangebied wordt met de aanleg van de tweede Brugse omwalling (1297-1299), opgenomen in het stedelijk weefsel van de stad en de straat wordt een volwaardige poortstraat, begrensd door de Kruispoort. Over deze vroegste periode is erg weinig informatie beschikbaar. De Molenbrug, waar het straattracé begint, wordt in archivalische bronnen omschreven vanaf 1290. De weinige archeologische indicatoren tonen aan dat de omgeving van het plangebied in de loop van de late 12de-13de eeuw bouwrijp gemaakt (supra). Naar analogie met archeologische waarnemingen in de omgeving van het plangebied (Gouden Boom, 2009) bevindt de natuurlijk bodem zich ongeveer op 2 meter onder het huidige straatniveau.

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via cartografische bronnen. Op al deze kaarten is het plangebied aan straatzijde bebouwd. Volgens het register van de Zestendelen staan er in 1580 twee woningen op het plangebied: JAN/1006 (Langestraat 85) en JAN/1007 (Langestraat 87). De panden worden in de loop van de 17de en 18de eeuw telkens integraal verkocht. 19de-eeuwse kadastrale plannen en bijhorende leggers verschaffen namen van eigenaars met hun corresponderende beroep. Het pand Langestraat 85 wordt in 1836 verbouwd. De oorspronkelijke gotische trapgevel wordt gewijzigd in een lijstgevel. Logischerwijs vinden er binnen in de woning nog verbouwingen plaats, hiervoor hebben we evenwel geen archivalische documenten. In de loop van de 20ste eeuw worden diverse duidelijk afleesbare lage aanbouwen aan het historische volume gerealiseerd. De huidige bevloering dateert van omstreeks de jaren 1970. Het pand deed recentelijk dienst als pizzafoon, daarna werd een grondige verbouwing naar woonhuis aangevat, die evenwel nooit afgerond werd. Het pand Langestraat 87 werd recentelijk verbouwd. Een eventueel aanwezig bodemarchief zal bij deze werkzaamheden mogelijk negatieve gevolgen ondervonden hebben.

-speelde het terrein een belangrijke rol in de ontwikkeling van Brugge?

Het plangebied speelde geen noemenswaardige rol in de Brugse geschiedenis. Zie hiervoor hoofdstuk II.2.2 (supra)

-welke impact hebben de voorziene werken op de bodem?

Hoewel het plangebied twee panden omvat, beperken de bodemingrepen zich tot het perceel Langestraat 85. De werken in het pand Langestraat 87, zoals het maken van een doorgang tussen beide panden of het plaatsen van nieuwe binnendeuren/stijlwanden, hebben geen impact op de ondergrond. De voorziene werken in pand Langestraat 85 zijn meerledig (zie syntheseplan Plan 22)

De werken met de grootste impact zijn het vernieuwen van de vloeropbouw. Voor een nieuwe vloeropbouw wordt doorgaans een uitgraving voorzien van 30 cm t.o.v. de huidige vloer. Hierboven wordt een buffer van 10cm gerekend.

Het niveau van de huidige vloeropbouw in de woning nr. 85 verschilt sterk van ruimte tot ruimte. Bedoeling is om de nieuwe vloerplas te laten samenvallen met de vloerplas van woning 87. In de praktijk bedraagt de maximale verticale impact hier dus $30\text{ cm} + 10\text{ cm} - 8\text{ cm} = 32\text{ cm}$.

De footprint bedraagt 75m^2 (straatzijde tot aan patio) + 35m^2 (zone na de patio) = 110m^2 .

Ongeveer halverwege het pand wordt een nieuwe patio gerealiseerd. Om het geheel te dragen worden klassieke funderingssleuven gegraven van circa 60 cm breed en 1 meter diep.

In deze binnenkoer tenslotte worden een septische put en een regenwaterput geïnstalleerd. Voor de aanleg van beide putten wordt een rechthoekige zone van circa 7 m^2 afgegraven tot op een diepte van circa 2m t.o.v. het maaiveld.

De resterende bodemingrepen omvatten diverse rioleringsleidingen en afvoeren van kleine diameters.

->Als in geschreven of cartografische bronnen sprake is van één of meerdere sites wordt er een antwoord gezocht op volgende vragen:

-wat zijn de karakteristieken van deze site(s)?

Niet van toepassing

-wat is de bewaringstoestand van deze site(s)?

Niet van toepassing

-hoe verhoudt deze site zich tot het landschap?

Niet van toepassing

-wat is de waarde van deze site(s)?

Niet van toepassing

-is de bodemopbouw intact, gedeeltelijk of volledig verstoord?

Louter op basis van het bureauonderzoek kan niet gesteld worden dat de bodemopbouw intact is of niet. Op basis van de beschikbare archivalische en cartografische bronnen is duidelijk dat op het plangebied een aantoonbare bebouwing/bewoning is gedurende minimaal vijf eeuwen. Het spreekt voor zich dat er in dit tijdsbestek verschillende bouwactiviteiten en bodemversturende werkzaamheden uitgevoerd zijn. De enige aantoonbare structurele werken zijn het vervangen van de gevel in 1836.

De geplande bodemingrepen omvatten het vernieuwen van de vloeropbouw, het graven van twee funderingssleuven en het steken van twee putten.

Voor wat betreft het vernieuwen van de vloeropbouw bedraagt de verticale impact (inclusief buffer) 32cm t.o.v. de huidige bevoering, over een oppervlakte van 110m^2 . Hiervan behoort 75m^2 tot het historische volume, het resterende deel zal plaatsvinden in 20ste-eeuwse aanbouwen in de historische tuinzone. Eventueel voorkomende archeologische sporen en structuren zijn oudere vloerniveaus, eventuele haardjes of restanten van verdwenen binnenmuren vanaf de post-middeleeuwse periode. Eventueel aanwezige oudere sporen bevinden zich op grotere diepte. Het

potentieel op kenniswinst is beperkt en, rekening houdend met ruim 25% reeds vergraven bodemarchief (bij het plaatsen van de nieuwe nutsleidingen/controleput, cfr. foto F2), maatschappelijk niet te verantwoorden.

De overige werken, met name de funderingssleuven en het steken van de twee putten, vertegenwoordigen wel werken met een potentieel grotere impact. Het zijn echter verspreide en in oppervlakte beperkte ingrepen. Tenslotte zijn er nog diverse leidingssleuven van kleinere diameter. De werken zijn niet van die aard om ruimtelijk inzicht te krijgen in het eventueel aanwezige archeologisch bodemarchief. Ook bij deze werken wordt geen verder archeologisch terreinonderzoek geadviseerd.

6. Afweging noodzaak verder onderzoek

6.1 Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering

Op basis van voorgaande hoofdstukken kan gesteld worden dat er op het plangebied een zeker potentieel tot kennisvermeerdering aanwezig is. Verder onderzoek met ingreep in de bodem wordt evenwel niet geadviseerd:

Op basis van de beschikbare archivalische en cartografische bronnen is duidelijk dat op het plangebied een aantoonbare bebouwing/bewoning is gedurende minimaal vijf eeuwen. Het spreekt voor zich dat er in dit tijdsbestek verschillende bouwactiviteiten en bodemversturende werkzaamheden uitgevoerd zijn. De enige aantoonbare structurele werken zijn het vervangen van de gevel in 1836.

De geplande bodemingrepen omvatten het vernieuwen van de vloeropbouw, het graven van twee funderingssleuven en het steken van twee putten.

Voor wat betreft het vernieuwen van de vloeropbouw bedraagt de verticale impact (inclusief buffer) 32cm t.o.v. de huidige bevoering, over een oppervlakte van 110m². Hiervan behoort 75m² tot het historische volume, het resterende deel zal plaatsvinden in 20ste-eeuwse aanbouwen in de historische tuinzone. Eventueel voorkomende archeologische sporen en structuren zijn oudere vloerniveaus, eventuele haardjes of restanten van verdwenen binnenmuren vanaf de post-middeleeuwse periode. Eventueel aanwezige oudere sporen bevinden zich op grotere diepte. Het potentieel op kenniswinst is beperkt en, rekening houdend met ruim 25% reeds vergraven bodemarchief (bij het plaatsen van de nieuwe nutsleidingen/controleput, cfr. foto F2), maatschappelijk niet te verantwoorden.

De overige werken, met name de funderingssleuven en het steken van de twee putten, vertegenwoordigen wel werken met een potentieel grotere impact. Het zijn echter verspreide en in oppervlakte beperkte ingrepen. Tenslotte zijn er nog diverse leidingssleuven van kleinere diameter. De werken zijn niet van die aard om ruimtelijk inzicht te krijgen in het eventueel aanwezige archeologisch bodemarchief. Ook bij deze werken wordt geen verder archeologisch terreinonderzoek geadviseerd.

6.2 Kader exploitatie potentieel tot kennisvermeerdering: N.v.t.

Plan 22: syntheseplan van de geplande werkzaamheden

7. Samenvatting

Op vraag van de bouwheer, advocatenkantoor Lorenzetti bvba, is een archeologienota onder vorm van een bureauonderzoek opgemaakt in het kader van uitbreiding van het huidige advocatenkantoor, gelegen Langestraat 87 te Brugge, met het aanpalende pand Langestraat 85.

In deze studie zijn alle beschikbare landschappelijke, historische en archeologische bronnen geraadpleegd om een impactanalyse van de geplande bodemingrepen op het potentieel aanwezige archeologische erfgoed te kunnen maken.

Voor de eeuwenlange periode vanaf het gebruik van/aanpassingen aan het landschap door de prehistorische mens tot de beschikbare cartografische bronnen zijn er geen gegevens voorhanden. Er kan echter wel aangenomen worden dat verstoringen – althans in verticale zin – kleinschalig zullen zijn geweest: bodemingrepen in het kader van een ‘doorsnee’ agrarisch gebruik zullen beperkt gebleven zijn tot een toplaag van 30-40 cm.

De Langestraat is één van de oudste en belangrijkste verkeerswegen en gaat wellicht terug op de Romeinse as Oudenburg-Aardenburg.

Het plangebied wordt met de aanleg van de tweede Brugse omwalling (1297-1299), opgenomen in het stedelijk weefsel van de stad en de straat wordt een volwaardige poortstraat, begrensd door de Kruispoort. Over deze vroegste periode is erg weinig informatie beschikbaar. De Molenbrug, waar het straattracté begint, wordt in archivalische bronnen omschreven vanaf 1290. De weinige archeologische indicatoren tonen aan dat de omgeving van het plangebied in de loop van de late 12de-13de eeuw bouwrijp gemaakt (supra). Naar analogie met archeologische waarnemingen in de omgeving van het plangebied (Gouden Boom, 2009) bevindt de natuurlijk bodem zich ongeveer op 2 meter onder het huidige straatniveau.

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via cartografische bronnen. Op al deze kaarten is het plangebied aan straatzijde bebouwd. Volgens het register van de Zestendelen staan er in 1580 twee woningen op het plangebied: JAN/1006 (Langestraat 85) en JAN/1007 (Langestraat 87). De panden worden in de loop van de 17de en 18de eeuw telkens integraal verkocht. 19de-eeuwse kadastrale plannen en bijhorende leggers verschaffen namen van eigenaars met hun corresponderende beroep. Het pand Langestraat 85 wordt in 1836 verbouwd. De oorspronkelijke gotische trapgevel wordt gewijzigd in een lijstgevel. Logischerwijs vinden er binnen in de woning nog verbouwingen plaats, hiervoor hebben we evenwel geen archivalische documenten. In de loop van de 20ste eeuw worden diverse duidelijk afleesbare lage aanbouwen aan het historische volume gerealiseerd. De huidige bevloering dateert van omstreeks de jaren 1970. Het pand deed recentelijk dienst als pizzafoon, daarna werd een grondige verbouwing naar woonhuis aangevat, die evenwel nooit afgerond werd. Het pand Langestraat 87 werd recentelijk verbouwd. Een eventueel aanwezig bodemarchief zal bij deze werkzaamheden mogelijk negatieve gevolgen ondervonden hebben.

Hoewel het plangebied twee panden omvat, beperken de bodemingrepen zich tot het perceel Langestraat 85. De werken in het pand Langestraat 87, zoals het maken van een doorgang tussen beide panden of het plaatsen van nieuwe binnendeuren/stijlwanden, hebben geen impact op de ondergrond. De voorziene werken in pand Langestraat 85 zijn meerledig (zie syntheseplan Plan 22)

De werken met de grootste impact zijn het vernieuwen van de vloeropbouw. Voor een nieuwe vloeropbouw wordt doorgaans een uitgraving voorzien van 30 cm t.o.v. de huidige vloer. Hierboven wordt een buffer van 10cm gerekend.

Het niveau van de huidige vloeropbouw in de woning nr. 85 verschilt sterk van ruimte tot ruimte. Bedoeling is om de nieuwe vloerplas te laten samenvallen met de vloerplas van woning 87. In de praktijk bedraagt de maximale verticale impact hier dus $30\text{ cm} + 10\text{ cm} - 8\text{ cm} = 32\text{ cm}$. De footprint bedraagt 75m^2 (straatzijde tot aan patio) + 35m^2 (zone na de patio) = 110m^2 .

Ongeveer halverwege het pand wordt een nieuwe patio gerealiseerd. Om het geheel te dragen worden klassieke funderingssleuven gegraven van circa 60 cm breed en 1 meter diep.

In deze binnenkoer tenslotte worden een septische put en een regenwaterput geïnstalleerd. Voor de aanleg van beide putten wordt een rechthoekige zone van circa 7 m^2 afgegraven tot op een diepte van circa 2m t.o.v. het maaiveld.

De resterende bodemingrepen omvatten diverse rioleringsleidingen en afvoeren van kleine diameters.

Louter op basis van het bureauonderzoek kan niet gesteld worden dat de bodemopbouw intact is of niet. Op basis van voorgaande hoofdstukken kan gesteld worden dat er op het plangebied een zeker potentieel tot kennisvermeerdering aanwezig is. Verder onderzoek met ingreep in de bodem wordt evenwel niet geadviseerd:

Voor wat betreft het vernieuwen van de vloeropbouw bedraagt de verticale impact (inclusief buffer) 32cm t.o.v. de huidige bevloering, over een oppervlakte van 110m^2 . Hiervan behoort 75m^2 tot het historische volume, het resterende deel zal plaatsvinden in 20ste-eeuwse aanbouwen in de historische tuinzone. Eventueel voorkomende archeologische sporen en structuren zijn oudere vloerniveaus, eventuele haardjes of restanten van verdwenen binnenmuren vanaf de post-middeleeuwse periode. Eventueel aanwezige oudere sporen bevinden zich op grotere diepte. Het potentieel op kenniswinst is beperkt en, rekening houdend met ruim 25% reeds vergraven bodemarchief (bij het plaatsen van de nieuwe nutsleidingen/controleput, cfr. foto F2), maatschappelijk niet te verantwoorden.

De overige werken, met name de funderingssleuven en het steken van de twee putten, vertegenwoordigen wel werken met een potentieel grotere impact. Het zijn echter verspreide en in oppervlakte beperkte ingrepen. Tenslotte zijn er nog diverse leidingssleuven van kleinere diameter. De werken zijn niet van die aard om ruimtelijk inzicht te krijgen in het eventueel aanwezige archeologisch bodemarchief. Ook bij deze werken wordt geen verder archeologisch terreinonderzoek geadviseerd.

8. Bibliografie

- s.n., (2016a): Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch onderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren. Uitgegeven door de Vlaamse Overheid.
- s.n. (2016b): Voorbeeld Archeologienota: Aanleg van een parking in de Henri Moensstraat, gelegen achter de kerk te Herdersem (Aalst). Uitgegeven door het Agentschap Onroerend Erfgoed
- De Flou, K. (1926) *Woordenboek der Toponymie (...)*, Deel 6, Brugge.
- Demeester, T. & Schotte, B. (2002): De Koetelwijkpoort en de Houtbrekersdam aan de Spiegelrei, *Brugs Ommeland* 42, p.201-218.
- Desmet, J. (1948) De Brugse WiIC-namen, *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming "Société d'émulation" te Brugge*, CXXXV, p.112-117.
- Devliegheer, L. (1975): De huizen te Brugge. *Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen deel 2-3*.
- Devliegheer, L. (1991): De voorromaanse, romaanse en gotische Sint-Donaaskerk. Evolutie en invloeden, in: De Witte H. (Red.), *De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern*, *ArcheoBrugge* 2, Brugge, p.118-136.
- De Witte, H. 1978: Brugge, *Archeologie* 1978.1, p.21-22.
- De Witte, H. (1988): Tien Jaar Stedelijke Archeologische Dienst. Ontstaan en doelstellingen, in: De Witte H. (Red.) *Brugge Onder-zocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek 1977-1987*, *Archeo-Brugge* 1, Brugge, p.11-42.
- De Witte, H. (1992): Stadsarcheologisch onderzoek te Brugge van prehistorie tot het ontstaan van de middeleeuwse stad, *Westvlaamse Archaeologica* 8.2, p.33-45.
- De Witte, H., Van Strydonck M. (2000): Sint-Donaas en de Brugse Burg: dendrochronologisch onderzoek en radiokoolstofdateringen, *Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge*, p.184-186.
- Dhondt J. (1957): De vroege topografie van Brugge, *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent XI*, p.3-30.
- Hillewaert, B. (1991a): Leerlooiers te Brugge (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 14, p.3-4.
- Hillewaert, B. (1991b) Stadsarcheologisch onderzoek te Brugge (W.- VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 14, p.42-44.
- Hillewaert, B. (1991c): Spermalie, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B. m.m.v. THOEN H., *Archeologisch jaarrapport 1989-1990, Jaarboek 1989-1990 Brugse Stedelijke Musea, Brugge*, p.105.
- Hillewaert, B. (1991d): Zwijnstraat, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B. *Archeologisch jaarrapport 1989-1990, Jaarboek 1989-1990 Brugse Stedelijke Musea, Brugge*, p.107.
- Hillewaert, B. (1993): Stadsarcheologisch onderzoek te Brugge (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 16.1, p.58-61.
- Hillewaert, B. 1995a, Pandjeshuizen aan de Garenmarkt te Brugge (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 18.1, p.42-43.

- Hillewaert, B. (1995b): Biskajerplein, in: DE WITTE H., HILLEWAERT B. & MAERTENS J.-P., Archeologisch Jaarrapport 1993-1994, Jaarboek 1993-1994 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.83-84.
- Hillewaert, B. (1995c): Simon Stevinplein, in: DE WITTE H., HILLEWAERT B. & MAERTENS J.-P., Archeologisch Jaarrapport 1993-1994, Jaarboek 1993-1994 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.84-85.
- Hillewaert, B. (1995d): Wollestraat, in: DE WITTE H., HILLEWAERT B. & MAERTENS J.-P., Archeologisch Jaarrapport 1993-1994, Jaarboek 1993-1994 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.91-94.
- Hillewaert, B. (1996): IJzertijdvondsten uit recent onderzoek te Brugge (W.VI.), *Lunula. Archaeologia protohistorica IV*, Bruxelles/Brussel, p.65.
- Hillewaert, B. (2000a): 't Zand, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B., Archeologisch Jaarrapport 1997-1999, Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.159-161.
- Hillewaert, B. (2000b): Het Jezuïetencomplex - Verversdijk (Verversdijk, Kandelaarstraat, Boomgaardstraat). In: DE WITTE H. & HILLEWAERT B., Archeologisch Jaarrapport 1997-1999, Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.155-157.
- Hillewaert, B. (2000c): Sint-Janstraat 15, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B., Archeologisch Jaarrapport 1997-1999, Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.159.
- Hillewaert, B. (2003): Sint-Andries (Brugge)-Kosterijstraat. In: BOURGEOIS J., BOURGEOIS I. & CHERRETÉ B. (EDS.), *Bronze Age and Iron Age Communities in North West Europe*, Brussel, p.264
- Hillewaert, B., Hollevoet Y. & Ryckaert, M. (2011): *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge.
- Hollevoet, Y. 1991, Merovingisch aardewerk, in: VERHAEGHE F. & HILLEWAERT B. m.m.v. DE GROOTE K. & HOLLEVOET Y., *Aardewerk uit de Oude Burgfase*. In: DE WITTE H. (RED.), *De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern*, Archeo-Brugge 2, Brugge, p.150-152.
- Hollevoet, Y. (2011a): Het wegnnet, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, p.42-45.
- Hollevoet, Y. (2011b): Romeinse vondsten en vindplaatsen tijdens de 1ste-3de eeuw n. Chr., in: *De Inheems-Romeinse bewoning in Brugge en omstreken*, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, p.45-68.
- Hollevoet, Y. (2011c): Het ruimere historisch kader, in: *De Vroege Middeleeuwen in Noordwestelijk Vlaanderen*, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, p.96-110.
- Hollevoet, Y. en Hillewaert, B. (1997/1998): Het archeologisch onderzoek achter de voormalige vrouwengevangenis Refuge te Sint-Andries/Brugge (prov. W. VL). *Nederzettingssporen uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen*, *Archeologie in Vlaanderen VII*, p.197-207.
- Linsingh, A. (2016) *Het 'Oudste geschilderd plan van Brugge': resultaten van recent historisch onderzoek*, Lezing op 'workshop stedelijke ruimte en materiële cultuur in laatmiddeleeuws Brugge, Brugge 16/12/2016
- Ryckaert, M. (1991): *Brugge. Historische stedenatlas*. Brussel.

Ryckaert, M. (2011): de vroegste topografische ontwikkeling van het middeleeuwse Brugge, van de 9de tot het begin van de 12de eeuw, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge, Brugge, 140-155.

Soers, K. (1987): Assebroek. Archeologische Inventaris Vlaanderen IX, Gent.

Thoen, H. (1991): Gallo-Romeinse vondsten op de Brugse Burg, in: DE WITTE H. (RED.), De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern, Archeo-Brugge 2, Brugge, p.143-148.

Van Acker, R. (1986): Prehistorische vondsten ten oosten van Brugge, *Westvlaamse Archaeologica* 2, p91-103.

Van Ranst, E. en Sys, C. (2000): *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (schaal 1:20 000)*

Vlierman, K. (2011): Een nieuwe blik op de boot van Brugge, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge, Brugge, p.45-68.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Brugge - oudste kern*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121224>, geraadpleegd op 21 december 2016

www.kaartenhuisbrugge.be

<http://Magis.kaartenhuisbrugge.be>

<http://beeldbankbrugge.be>

[Stadsarchief Brugge, bouwvergunningen 1800-1900](#)

4. Bijlagen

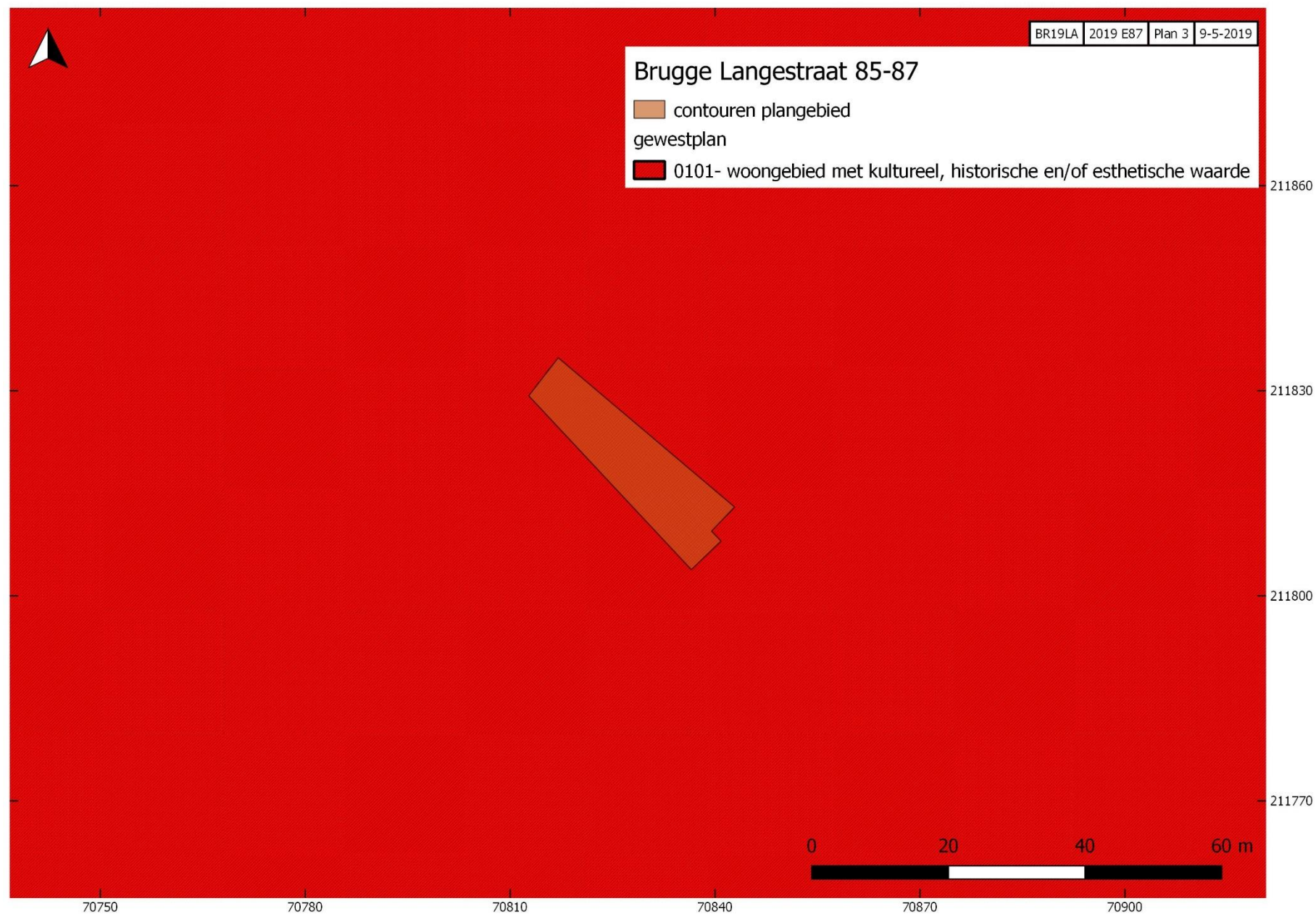
Nr Plan	Type	Onderwerp	Schaal	Aanmaakdatum	Aanmaakwijze	Bron
1	topografische kaart	situering projectgebied op de topografische kaart	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/Cartoweb	CartoWeb
2	situering/kadaster	situering projectgebied op het GRB	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/geopunt	AGIV
3	gewestplan	situering projectgebied op het gewestplan	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/geopunt	AGIV
4	tertiair geologische kaart	situering projectgebied op tertiair geologische kaart	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/bodemverkenner	DOV
5	quartaair geologische kaart	situering projectgebied op quartaair geologische kaart	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/bodemverkenner	DOV
6	bodemkaart	situering projectgebied op bodemkaart	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/bodemverkenner	DOV
7	CAI	situering projectgebied op de CAI	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/CAI	CAI
8	historische kaart	situering projectgebied op Kabinetskaart	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/geopunt	AGIV
9	historische kaart	situering projectgebied op kadaster 1811	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/Aardewerk	Musea Brugge
10	historische kaart	situering projectgebied op kadaster 1831	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/Aardewerk	Musea Brugge
11	historische kaart	situering projectgebied op kadaster 1835	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/Aardewerk	Musea Brugge
12	historische kaart	situering projectgebied op kaart Vandermaelen	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/geopunt	AGIV
13	historische kaart	situering projectgebied op Popp-kaart	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/geopunt	AGIV
14	historische kaart	situering projectgebied op kadaster 1865	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/Aardewerk	Musea Brugge
15	historische kaart	situering projectgebied op kadaster 1899	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/Aardewerk	Musea Brugge
16	historische kaart	situering projectgebied op kaart MOWW	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/geopunt	AGIV
17	orthofoto	situering projectgebied op orthofoto uit 1971	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/geopunt	AGIV
18	orthofoto	situering projectgebied op orthofoto uit 1979-1990	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/geopunt	AGIV
19	orthofoto	situering projectgebied op orthofoto uit 2013-2015	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/geopunt	AGIV
20	digitaal hoogtemodel	situering projectgebied op DHM	zie schaallat	9/05/2019	Qgis/Aardewerk	Aardewerk
21	synthesekaart	synthesekaart met aanduiding van de geplande werken tov het GRB	zie schaallat	17/05/2019	Qgis/Aardewerk	Aardewerk

Plannenlijst

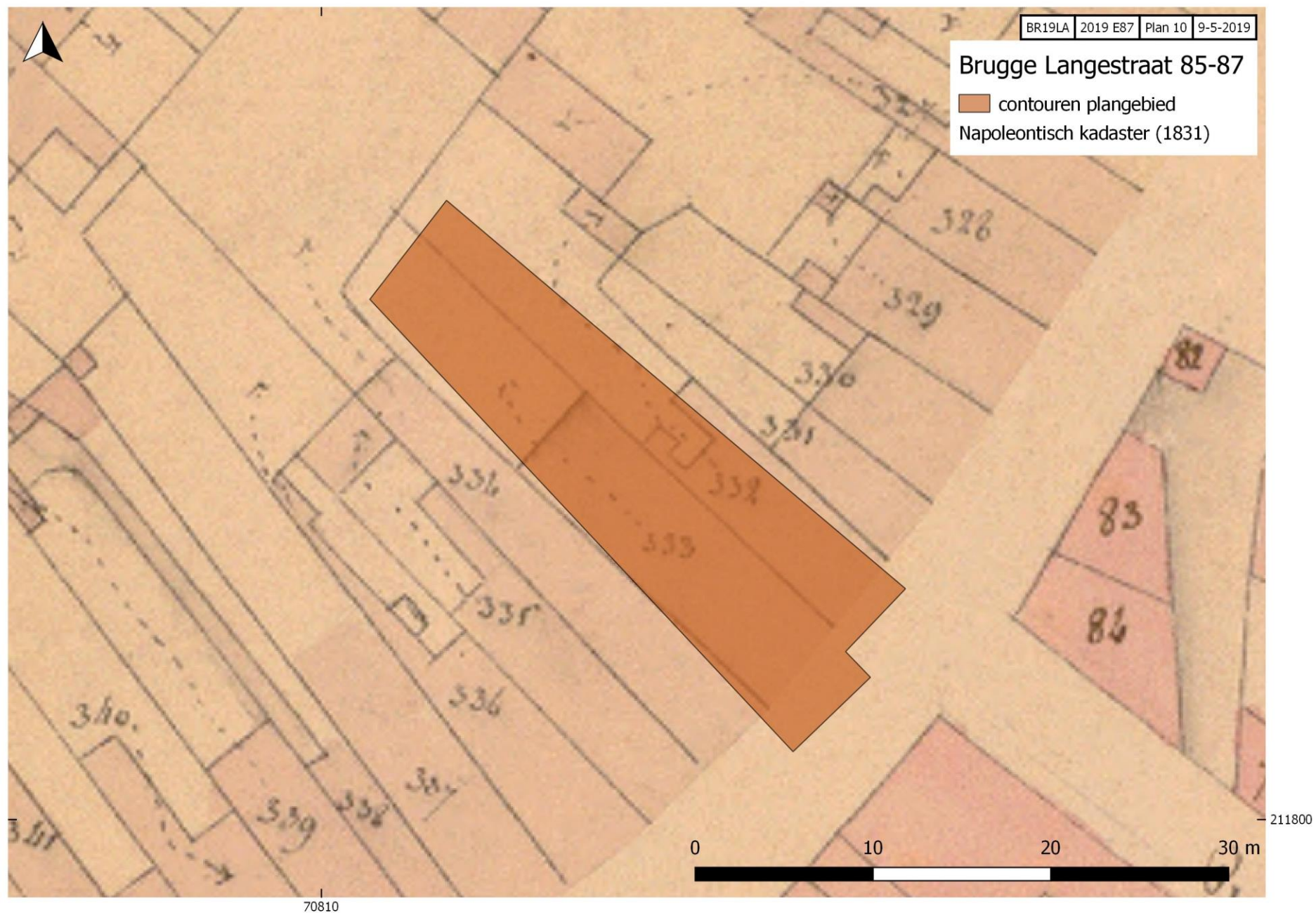
Langestraat 85-87, 8000 Brugge (2019 E87)

Nr Figuur	Type	Onderwerp	datering	bron
1	situeringskaart	situering van het projectgebied tov Vlaanderen	nvt	AGIV/GRB
2a-b	plan bouwheer	plan BT en NT	2019	architectenbureau Van Biervliet
3a-b	plan bouwheer	snedes BT en NT	2019	architectenbureau Van Biervliet
4	detail plan	detail putten	2019	architectenbureau Van Biervliet
nvt	foto's BT	F1 tem F4	2019	architectenbureau Van Biervliet
5	legende	uittreksel uit legende overzichtskaart quartairgeologie	nvt	DOV
6a-d	reconstructiekaart	reconstructie ontstaan Brugge	nvt	Hillewaert, 2011
7	reconstructiekaart	Brugge volgens Galbert	nvt	Hillewaert, 2011, p.152
8	kaart	uitsnede uit het zgn. Geschilderd plan	1537	Kaartdata Musea Brugge
9	kaart	uitsnede uit Deventer	1560	Kaartdata Musea Brugge
10	kaart	uitsnede uit Marcus Gerards	1562	Kaartdata Musea Brugge
11	kaart	uitsnede Sanderus	1640	Vlaamse Kunstcollectie
12	foto	bouwvergunning Langestraat 85	1836	Stadsarchief Brugge, BV77/1836
13	foto	overzicht opgraving Langestraat, Gouden Boom	2009	Decraemer, 2009

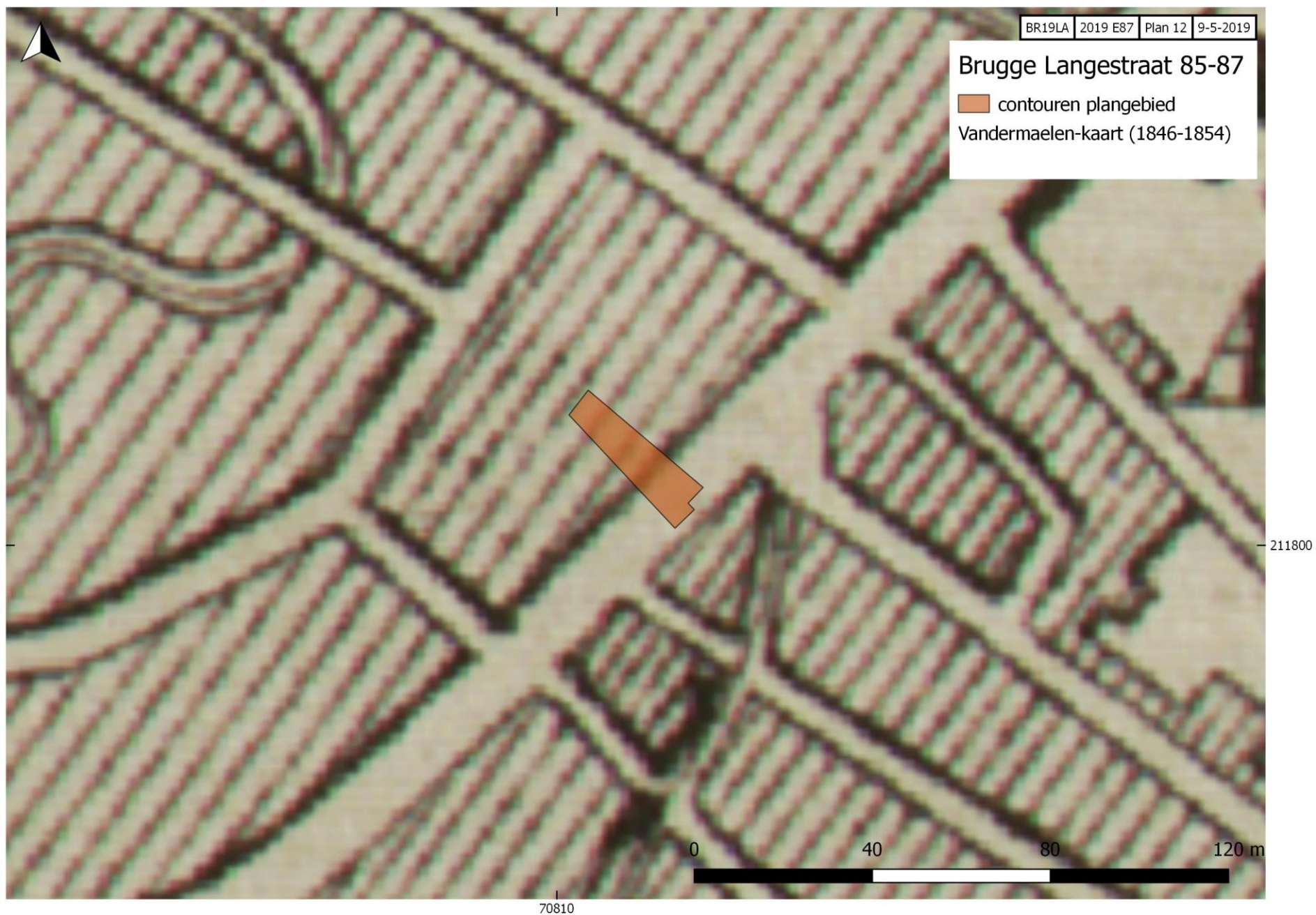
Figurenlijst

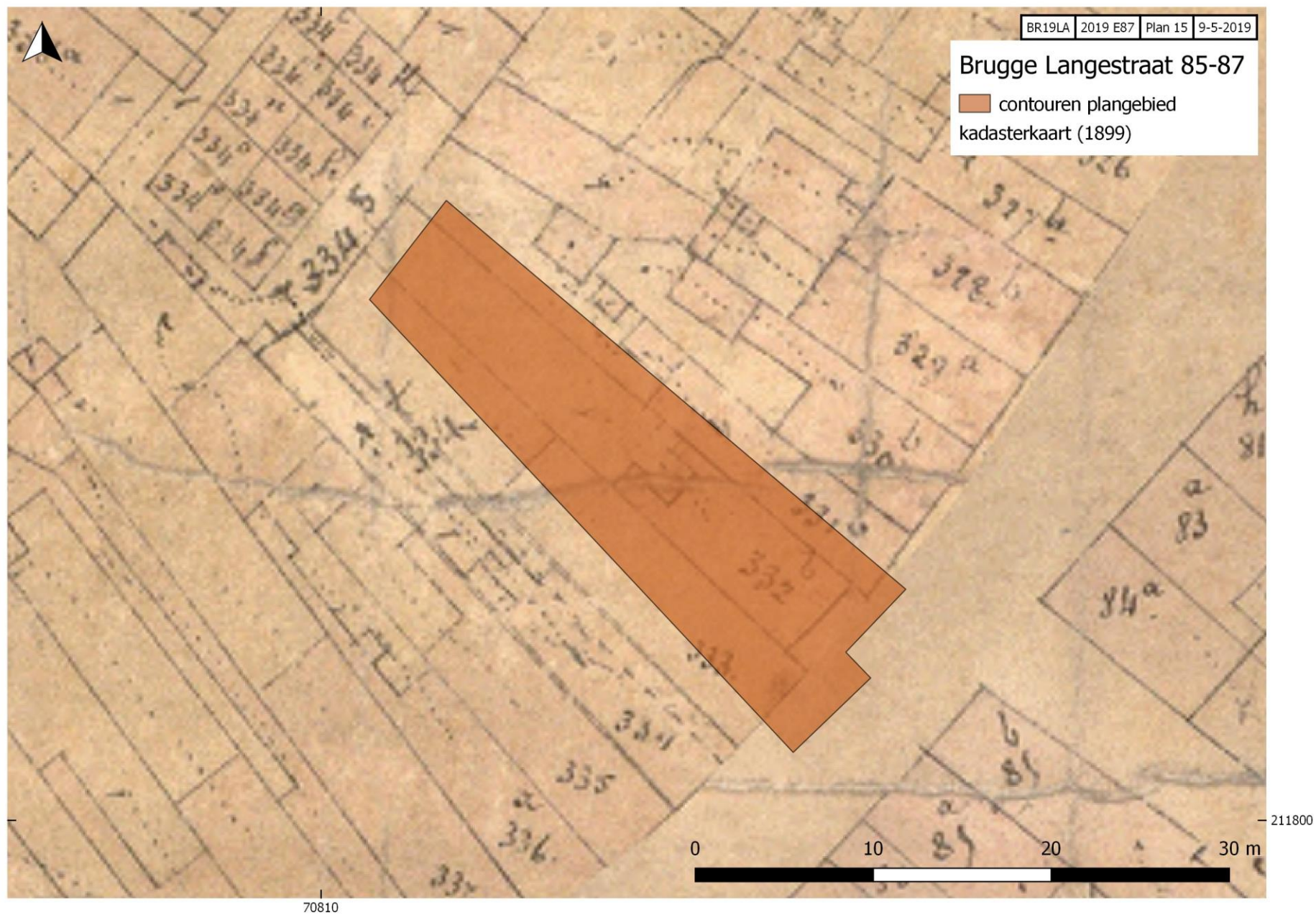
Plan 3: het projectgebied weergegeven op het gewestplan (oranje polygoon)

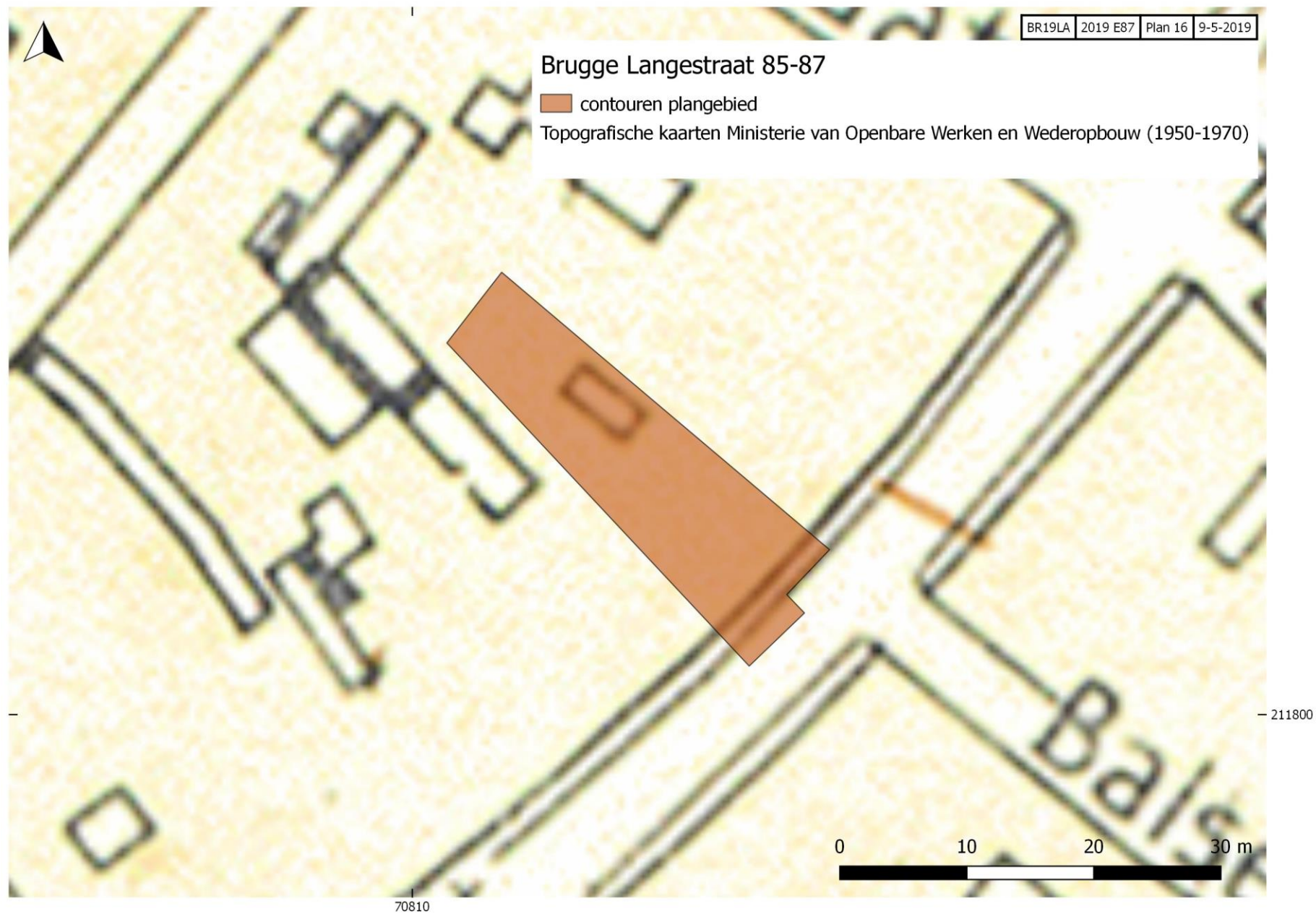
Plan 10: Het projectgebied weergegeven op de kadasterkaart van 1831 (oranje polygoon)

Plan 12: Het projectgebied weergegeven op de Vandermaelen-kaart(oranje polygoon)

Plan 15: Het projectgebied weergegeven op de kadasterkaart versie 1899 (oranje polygoon)

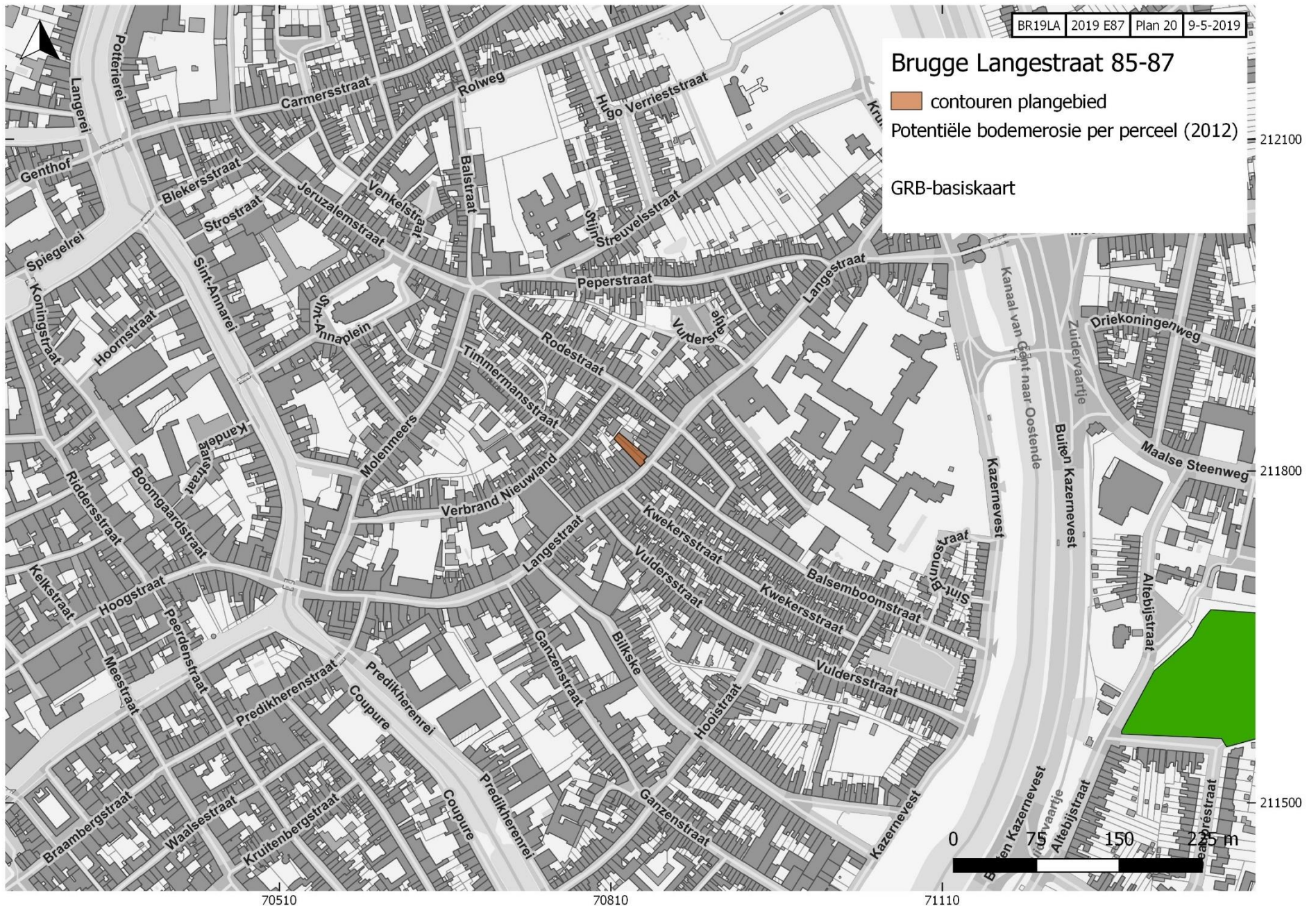
Plan 16: Het projectgebied weergegeven op de topkaart van het MOWW (oranje polygoon)

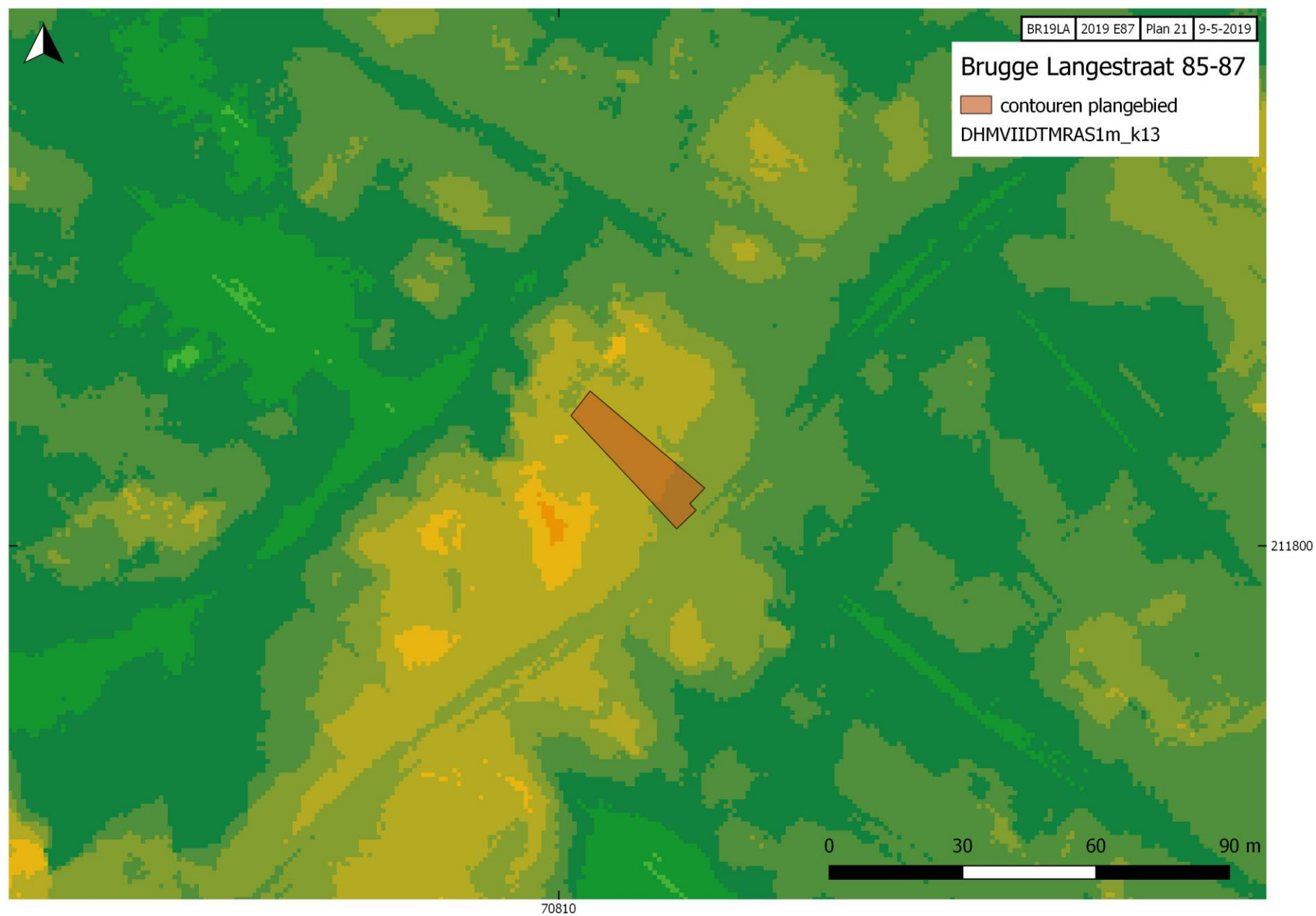
Plan 17: Het projectgebied weergegeven op de orthofoto uit 1971 (oranje polygoon).

Plan 18: Het projectgebied weergegeven op de orthofoto uit 1979-1990 (oranje polygoon).

Plan 20: Het projectgebied weergegeven op de potentiële bodemerosiekaart (oranje polygoon).

Plan 21: Het projectgebied weergegeven op het DHM, 1m-resolutie, kaartblad 13 (oranje polygoon).

Langestraat 85-87, 8000 Brugge (2019 E87)